

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
кафедра педагогіки і психології дошкільної та спеціальної освіти**

**Психолого-педагогічні умови формування цінностей у дітей
дошкільного віку**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 2 курсу, 617 групи
Дущак Юлія Валеріївна

Керівник:

канд. психологічних наук,
доцент Колтунович Т.А.

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Олійник М.І.*

АНОТАЦІЯ

Дущак Ю.В. Психолого-педагогічні умови формування цінностей у дітей дошкільного віку. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 012 Дошкільна освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 74 с.

Ця магістерська робота є комплексним дослідженням, яке зосереджується на аналізі психолого-педагогічних умов, які впливають на формування цінностей у дітей дошкільного віку. Робота акцентує на важливості виховання цінностей, які лягають в основу морального та емоційного розвитку дітей, а також їх здатності до соціальної адаптації та взаємодії.

У роботі детально розглядаються ключові цінності, такі як відповідальність, повага, дружелюбність, чесність та співчуття. Особлива увага приділяється ролі сімейного виховання та впливу дошкільних навчальних закладів на формування цих цінностей. Значна частина роботи присвячена дослідженню того, як сучасне соціокультурне середовище, включаючи вплив медіа та технологій, формує ціннісні орієнтири дітей. Автор обговорює виклики та можливості, які це середовище створює для виховання, та пропонує шляхи інтеграції традиційних та сучасних підходів у формуванні цінностей.

У роботі також розглядається вплив раннього виховання цінностей на подальший розвиток особистості дитини, її пізнавальні та емоційні здібності. Автор використовує дані з психологічних та педагогічних досліджень для підкреслення важливості цілісного підходу до виховання, який включає в себе не тільки передачу знань, але й розвиток емоційного інтелекту та соціальних навичок.

Робота надає корисні рекомендації для батьків, педагогів та інших фахівців, які працюють з дітьми дошкільного віку, і містить практичні

поради щодо виховання цінностей у сучасних умовах. Вона спрямована на визначення ефективних підходів та методів, які можуть бути інтегровані в щоденну виховну практику, з метою підготовки дітей до ефективної взаємодії у різноманітному та швидкозмінному світі. Дана магістерська робота є важливим ресурсом для тих, хто цікавиться питаннями виховання та розвитку дошкільників, і вносить цінний вклад у розуміння ролі раннього виховання цінностей у формуванні здорової та гармонійної особистості.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, психологічні та педагогічні умови.

ABSTRACT

Dushchak Y.V. Psychological and pedagogical conditions of forming values in preschool children. Manuscript Master's Degree Program for Master's Degree in Specialty 012 Preschool Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 74 p.

This master's thesis examines the psychological and pedagogical factors that shape values in preschool children. It stresses the significance of instilling fundamental moral and emotional values, focusing on the impact of family and preschool environments. The study highlights key values like responsibility, respect, and honesty, and delves into the effects of the modern socio-cultural setting, including media influences. It advocates a holistic educational approach, blending traditional and modern methods to enhance children's emotional intelligence and social skills. The work offers practical guidance for parents and educators to nurture values effectively in a rapidly evolving world, emphasizing the importance of early value education in developing well-rounded individuals. This thesis serves as a crucial resource for those involved in preschool education and child development.

Keywords: values, value orientations, preschool children, preschool education institution, psychological and pedagogical conditions.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	7
1.1. Поняття цінностей у науковій літературі.....	7
1.2. Класифікація цінностей.....	16
1.3. Роль ЗДО у формуванні цінностей дітей дошкільного віку.....	26
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	36
2.1. Методи дослідження та характеристика вибірки.....	36
2.2. Визначення цінностей та ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку.....	39
2.3. Програма формування цінностей та перевірка її ефективності....	45
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільний вік є фундаментальним періодом для формування основ моральності та цінностей. В цей період діти набувають основних навичок соціалізації, вчаться розуміти та відчувати світ навколо себе, формують свої перші уявлення про добро і зло, справедливість, дружбу, повагу, відповідальність та інші ключові соціальні поняття. Формування цінностей у дітей дошкільного віку є критично важливим аспектом їхнього розвитку, що має значний вплив на їх майбутнє життя та інтеграцію в суспільство, сприяє розвитку здорової самооцінки, емпатії, здатності до співпраці та вирішення конфліктів. Не менш важливою є роль вихователів та батьків, що полягає не тільки в безпосередньому навчанні, але й у моделюванні позитивної поведінки та ставлення, що слугує прикладом для дітей. Також актуальною на сьогоднішній день є потреба інклюзивності та різноманітності в освітньому середовищі, яка дозволяє дітям з різних соціокультурних середовищ засвоювати універсальні цінності та вчитися поважати різноманітність. Це сприяє формуванню толерантного ставлення до інших людей та культур, що є важливим у сучасному глобалізованому світі. У зв'язку з цим, обрана тема дослідження є актуальною адже існує гостра потреба у розробці та впровадженні психолого-педагогічних умов формування цінностей у дітей дошкільного віку, які б забезпечували гармонійний розвиток особистості та підготовку дітей до викликів сучасного суспільства.

Стан досліджуваної проблеми. Проблематика формування цінностей у дітей дошкільного віку привертала увагу багатьох зарубіжних науковців, зокрема Ж. Піаже, Е. Еріксон, М. Монтесорі та інших. На сучасному етапі проблему ціннісних орієнтацій дошкільників досліджують Т. Піроженко, Г. Беленька, С. Ладивір, А. Токарева, К. Карасьова, Г. Захаренко та інші.

Мета дослідження – полягає у теоретичному аналізі та емпіричному дослідженні психолого-педагогічних умов формування цінностей у дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. проаналізувати погляди науковців на сутність поняття цінностей у науковій літературі;
2. охарактеризувати класифікацію цінностей, їх види та зміст;
3. визначити цінності та ціннісні орієнтації дітей дошкільного віку;
4. розробити програму формування цінностей та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – цінності дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – психолого-педагогічні умови формування цінностей дітей дошкільного віку.

Методи дослідження: теоретичні: ретроспективний та системно-структурний аналіз, порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, абстрагування.

Емпіричні: опитування (анкетування, бесіда, тестування), методика «Супергерой», «Експрес діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільників», методика «Символічне уявлення я-образу», спостереження.

Практичне значення результатів дослідження. Полягає у можливості використання запропонованої програми формування цінностей вихователям для роботи у закладах дошкільної освіти та батькам.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у тому, що отримані результати дослідження дозволяють розширити наукове уявлення про специфіку цінностей та ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань) та додатків.

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІСІ

1.1. Поняття цінностей у науковій літературі

Поняття цінностей у науковій літературі є багатограним і розглядається науковцями різних галузей, зокрема з позицій філософського, соціологічного, психологічного, педагогічного та міждисциплінарного підходів. Розглянемо детальніше кожен із них.

В назагальному розуміння цінності розглядаються як фундаментальні переконання або стандарти, які визначають, що є важливим і значущим для індивіда або групи. Філософське розуміння цінностей глибоко вкорінене в питаннях етики, моралі, культури та естетики, та воно має довгу та різноманітну історію. У центрі філософського підходу до цінностей лежить ідея, що цінності формують фундаментальний світогляд людини та впливають на її рішення, поведінку та сприйняття світу. Філософ Ф.Ніцше, висував ідею, що цінності є відображенням внутрішньої волі до влади. Він критикував традиційні моральні цінності, такі як альтруїзм та скромність, вважаючи їх виразом «рабської моралі». Ніцше пропагував переоцінку цінностей, що веде до створення нової моральної системи.

Дослідник Іммануїл Кант, навпаки, підкреслював значення універсальних моральних принципів. Його категоричний імператив пропонує, що моральні дії повинні бути засновані на правилах, які можуть бути застосовані універсально.

Теорія справедливості Джон Роулз стверджує, що справедливість є найважливішою цінністю в соціальних установах. Його концепція «позиції оригінальної невідомості» та «заслони невідання» використовується для визначення принципів справедливості, які є справедливими для всіх.

Античний мислитель Арістотель висував концепцію "золотої середини", де цінності, такі як мужність, справедливість та мудрість, розглядаються як оптимальний баланс між двома крайнощами. Його етика доброчесності зосереджена на розвитку морального характеру та внутрішніх якостей.

Ці та інші філософи розглядають цінності не просто як абстрактні ідеї, а як важливі компоненти, що формують людське життя, поведінку та спільноти. Вони допомагають формувати наше розуміння того, що вважається правильним, справедливим та красивим, та впливають на нашу здатність до судження та вибору.

З позицій соціології цінності розглядаються як ключові елементи, які формують соціальну структуру та впливають на поведінку індивідів у суспільстві, а також як цінності передаються через культуру, інституції та соціальні взаємодії. Яскравим представником соціального підходу до розуміння цінностей є Макс Вебер, який досліджував, вплив релігійних переконань, особливо протестантизму, на розвиток капіталізму на Заході. Вебер вважав, що цінності та вірування можуть впливати на економічну поведінку та соціальні інституції.

Німецький соціолог та філософ, Макс Вебер вніс значний вклад у розуміння впливу цінностей на суспільство. Він досліджував, як релігійні переконання, особливо протестантизм, вплинули на розвиток капіталізму на Заході. Вебер вважав, що цінності та вірування можуть впливати на економічну поведінку та соціальні інституції.

Еміль Дюркгейм, один із засновників соціології, вивчав, як соціальні факти, включаючи цінності, впливають на індивідуальну поведінку. Він вважав, що суспільство є системою, що складається з різних частин, які співпрацюють для підтримки цілісності та стабільності. Цінності, за Дюркгеймом, є важливими для створення соціальної згуртованості та забезпечення соціального порядку.

Французький соціолог П'єр Бурдьє розробив концепцію «культурного капіталу», яка включає цінності, переконання та освіту як ключові фактори соціальної стратифікації. Він досліджував, як різні класи в суспільстві передають свої цінності та впливають на соціальну мобільність.

Американський соціолог Талькотт Парсонс розробив теорію системи, в якій цінності розглядаються як центральний елемент у підтримці соціального порядку. Він вважав, що цінності є важливими для координації та інтеграції різних частин суспільства.

Ці соціологи та інші дослідники внесли значний вклад у розуміння того, як цінності впливають на соціальні структури, поведінку та взаємодії. Вони допомогли визначити, як цінності передаються через покоління, як вони впливають на соціальні норми та як вони формують повсякденне життя в різних суспільствах. Психологічний підхід до вивчення цінностей концентрується на внутрішньому світі індивіда, його переконаннях, мотивації та поведінці. Психологи вивчають, як цінності впливають на спосіб мислення людини, прийняття рішень та взаємодію з навколишнім світом. Яскравим представником даного підходу є Авраам Маслоу, відомий своєю теорією ієрархії потреб, вважає, що цінності пов'язані з потребами вищого рівня, такими як потреба в самореалізації. Він стверджував, що коли базові потреби задоволені, люди прагнуть до досягнення вищих цілей, що відображають їхні особисті цінності. Карл Роджерс, один з основоположників гуманістичної психології, розглядав цінності як частину самоактуалізації індивіда. Він вважав, що люди мають природні здібності до росту та розвитку, і що цінності є важливими для їх особистісного розвитку та саморозуміння.

Зігмунд Фрейд, засновник психоаналізу, досліджував, як несвідомі мотиви та конфлікти впливають на поведінку та цінності людини. Він вказував на важливість ранніх досвідів у формуванні ціннісних систем.

Лоуренс Кольберг, відомий своєю теорією морального розвитку, вивчав, як розвивається моральне мислення та цінності. Він визначив кілька стадій морального розвитку, починаючи від примітивного розуміння правил та закінчуючи вищими формами морального судження, базованими на універсальних принципах справедливості та прав людини.

Ці психологи та їхні теорії допомагають зрозуміти, як формуються цінності, як вони впливають на особистість і поведінку людини, і як вони можуть змінюватися протягом життя. Розуміння цих аспектів є ключовим для психологів, які працюють у сферах освіти, клінічної практики, та соціальної роботи.

Психологічний підхід до вивчення цінностей у українських науковців включає широкий спектр тем, що відображають як традиційні, так і сучасні тенденції в психології. Українські психологи досліджують цінності в контексті індивідуальної ідентичності, соціальних та культурних взаємодій, особистісного розвитку, а також в контексті більш широких соціальних і культурних трансформацій.

Дмитро Узнадзе - хоча і не є сучасним науковцем, але його роботи мали значний вплив на розвиток психології в Україні. Він розробив теорію неврозу як психологічного феномена, що базується на внутрішньому конфлікті між особистісними цінностями і реальністю.

Микола Чуприков - відомий своїми дослідженнями в області психології розвитку та освіти. Його роботи зосереджені на вивченні того, як освітнє середовище впливає на формування цінностей і особистісний розвиток дітей та підлітків.

Наталія Костандова - відома своїми працями у сфері соціальної психології, зокрема у контексті соціальної ідентичності та міжгрупових відносин. Вона досліджує, як соціальні норми та цінності формуються в процесі соціалізації та як вони впливають на міжособистісні взаємодії.

Олена Зазимко - зосереджена на питаннях сімейної психології та виховання дітей. Вона досліджує вплив сімейних цінностей на емоційний та психологічний розвиток дітей.

Іванна Сміян - працює у сфері психології здоров'я, досліджуючи вплив психологічних факторів на фізичне здоров'я та благополуччя. Вона аналізує, як особистісні цінності та життєві орієнтації впливають на психологічне благополуччя особистості.

Ці дослідження підкреслюють значущість цінностей в різних аспектах життя людини, від особистісного розвитку до взаємодії з соціальним середовищем. Українські науковці продовжують розвивати цю тему, звертаючи увагу на специфіку українського соціокультурного контексту.

Педагогічний підхід до цінностей зосереджується на тому, як виховання та освіта можуть формувати і розвивати цінності, такі як моральність, відповідальність, самостійність, та співпраця. Ось декілька визначних зарубіжних та українських педагогів, чиї роботи мають важливе значення в цій області. Джон Дьюї - американський філософ та педагог, відомий своєю працею у сфері прогресивної освіти. Він вважав, що освіта повинна бути зосереджена на розвитку критичного мислення та індивідуальних здібностей учнів, а також на формуванні демократичних цінностей.

Марія Монтессорі - італійський лікар та педагог, заснувала власну освітню систему, що базується на самостійності, свободі та шануванні природного розвитку дитини. Її методики сприяють розвитку внутрішньої дисципліни та поваги до оточення.

Василь Сухомлинський - український педагог та письменник, один із найбільш впливових освітніх теоретиків в Україні. Його підходи до виховання базуються на любові до дитини, розвитку її моральних та естетичних почуттів, а також на формуванні гармонійної особистості.

Софія Русова - видатна українська педагог, публіцист та громадський діяч, активно працювала над розвитком системи дошкільної освіти. Вона підкреслювала значення виховання у ранньому дитинстві та розвитку національної самосвідомості.

Ці педагоги підкреслюють важливість інтеграції цінностей у навчальний процес, виходячи з того, що освіта не обмежується лише академічними знаннями, але також включає моральне та соціальне виховання. Це сприяє формуванню всебічно розвинених, відповідальних та етично свідомих особистостей.

На сьогоднішній день існує багато сучасних науковців, які розвивають педагогічний підхід до цінностей у вихованні та освіті. Їхні роботи допомагають краще зрозуміти, як ефективно інтегрувати цінності в навчальний процес.

Ховард Гарднер - відомий своєю теорією множинного інтелекту, Гарднер вказує на важливість розуміння індивідуальних особливостей учнів та розробки комплексного підходу до виховання, який враховує різні способи навчання та цінності.

Керол Двек - відома своєю роботою щодо "мислення зростання", Двек досліджує, як установки до навчання та здатність до особистісного розвитку впливають на успіх у навчанні та особисте життя.

Іван Бех - український педагог та психолог, який займається дослідженням питань педагогічної психології, зокрема проблемами виховання та розвитку особистості учнів у процесі навчання.

Олександр Киричук - займається дослідженням в області методики навчання та виховання, розробляючи підходи до формування цінностей і компетенцій у сучасному освітньому процесі.

Ці науковці вносять важливий вклад у розвиток сучасної педагогічної думки, акцентуючи на важливості формування цінностей та розвитку

компетенцій, що є вирішальними для всебічного розвитку особистості в умовах швидко змінюваного світу.

У філософії цінності розуміються як особлива значимість, яку людина, група або суспільство приписують предметам або явищам зовнішнього світу. Ця значимість не обумовлена властивостями самих об'єктів, а їхньою роллю у життєдіяльності, відповідності інтересам, потребам, соціальним зв'язкам. Аксиологія, філософська теорія цінностей, досліджує цінності життя та культури, глибоко аналізуючи аспекти духовного розвитку суспільства та особистості, зміст внутрішнього світу людини та її ціннісні орієнтації [24, с.115].

У психології цінності виникають з взаємодії між світом і людиною, відображають все те, що має значення для людини в світі, включаючи те, що створено людиною протягом історії [23, с.325].

У педагогіці цінності розглядаються як історично утверджені та закріплені в суспільній та індивідуальній свідомості уявлення, що виступають у ролі ідеалів та стереотипів, і служать критеріями для оцінювання та формування орієнтацій особистості та суспільства. Ці цінності є внутрішнім, емоційно засвоєним суб'єктом напрямком його діяльності [65, с.98].

Аналізуючи філософські та психолого-педагогічні джерела, можна дійти висновку, що ціннісні орієнтації являють собою стабільні встановлення, що формують загальний напрямок людської активності. Найвищий рівень ціннісних орієнтацій представляють світоглядні орієнтації, визначаючи найбільш загальні ціннісні напрямки духовної, пізнавальної та практичної діяльності людини, а також її життєві цілі [56, с.78].

Розмаїття інтерпретацій поняття «цінність» призводить до різних класифікацій. Багато дослідників розділяють всі цінності на матеріальні та духовні [65, с.341].

В. Брожик вважає, що кожна ієрархія цінностей або їх типологія відображає певний історично сформований стан суспільства. Він пропонує такі виділення:

- 1) реальні та концептуальні цінності;
- 2) первинні, які задовольняють основні біологічні потреби, вторинні, пов'язані з матеріальними благами, і третинні, які є засобами комунікації;
- 3) цінності теперішнього, минулого та майбутнього;
- 4) фінальні та інструментальні цінності;
- 5) утилітарні, правові, релігійні, естетичні та інші види цінностей.

На наш погляд, цінності можна класифікувати на чотири основні групи:

- 1) базові цінності, які відображають основні ціннісні орієнтири людства, такі як віра, життя, правда, доброта, любов тощо;
- 2) національні цінності, що відображають культурну ідентичність нації, включаючи національну ідею, мову та інше;
- 3) професійні цінності, що стосуються професійного покликання та служіння;
- 4) особистісні цінності, які включають персональні стратегічні цілі, життєві сенси, інтелект, емоції та вольові якості індивідуума.

Т. Ярмач підкреслює актуальність відродження духовних цінностей у сучасному світі. Відновлення цих цінностей можливе через духовне збагачення у сфері вищої освіти, особливо в системі педагогічної освіти [21, с.321].

В. Огнев'юк зазначає, що в сучасному світоглядно-методологічному контексті освіта виступає як ціннісний соціальний інститут, чия внутрішня система цінностей має значний вплив на формування нових суспільних цінностей. Тому вибір цінностей, які є ключовими для освітнього закладу, має стратегічне значення для розвитку суспільства [43,с.54].

І. Ісаєв розрізняє кілька компонентів процесу присвоєння цінностей: 1) цінності-цілі, що стосуються значення і сенсу професійних цілей вчителя; 2) цінності-засоби, які визначають важливість способів і засобів педагогічної діяльності; 3) цінності-відносини, відображаючи сенс взаємин як ключового елемента педагогічної діяльності; 4) цінності-значення, які акцентують на важливості психолого-педагогічних знань; 5) цінності-якості, розкриваючи значення якостей особистості викладача [54, с.431].

Цінності у психології та педагогіці розглядаються як результат діяльності людини, як у матеріальному, так і в духовному вимірах, і можуть виступати як об'єкти її потреб. Цінності є важливими елементами культури, що впливають на мотивацію і поведінку особистості в суспільстві. Ціннісне ставлення, можна розглядати як внутрішню позицію особистості, яка відображає зв'язок особистісних і суспільних значень. Цінність тут виступає об'єктом ціннісного ставлення, а саме ставлення є основою ціннісної свідомості особистості [23, с.210].

Ю. Пелех об'єднує філософське та психологічне розуміння цінностей, розглядаючи їх як індивідуальний максимум, інтеріоризований у свідомості особистості, пов'язаний із задоволенням духовних і матеріальних потреб. Цінності, такі як норми, ідеали, риси особистості, родина, кар'єра та інші, виступають як ідеали, до яких прагне людина [45, с.249].

Ціннісна свідомість та ціннісне ставлення формують основу ціннісної поведінки, яка є цілеспрямованою дією людини, регульованою ціннісними установками та орієнтаціями. К. Ізард зазначає, що ціннісна поведінка тісно пов'язана з емоційно-вольовою сферою особистості і завжди має емоційний вимір. Таким чином, емоції є ключовим компонентом у всіх аспектах педагогічної аксіології [45, с.110].

У науковій літературі поняття "цінностей" розглядається з різних аспектів, але всі вони зводяться до розуміння цінностей як фундаментальних орієнтирів, що формують світогляд, поведінку та

діяльність людини. Цінності виступають як об'єкти, що мають суттєве значення для індивіда чи суспільства, визначаються не тільки їхніми властивостями, а й залученістю до людської життєдіяльності. Вони можуть бути як матеріальними, так і духовними, і включають у себе широке коло понять, від особистісних і професійних цінностей до національних та універсальних.

Ціннісна орієнтація тісно пов'язана з пошуком смислу буття та формується на основі прийнятих цінностей. Вона включає в себе ціннісні установки, що представляють собою усвідомлення особистістю власної позиції та готовність діяти відповідно до обраних цінностей. Ціннісна свідомість, з іншого боку, являє собою форму відображення об'єктивної дійсності, яка дозволяє людині визначити простір власної життєдіяльності і включає морально-духовну єдність психічних процесів, що беруть участь у осмисленні об'єктивного світу.

Загалом, цінності відіграють ключову роль у формуванні особистості, її поведінки та діяльності, вони є фундаментом, на якому формуються світогляд, етичні норми та поведінкові патерни.

1.2. Види цінностей

У психолого-педагогічній літературі виділяють різноманітні види цінностей, кожен з яких відіграє важливу роль у розвитку індивіда та його взаємодії з соціальним середовищем. Цінності можуть бути класифіковані за різними критеріями, і ось декілька ключових видів:

Моральні цінності, це група цінностей, яку утворюють етичні принципи: чесність, справедливість, доброта, милосердя, відповідальність. моральні стандарти: принципи правильної поведінки, які визначають морально допустимі дії та вчинки [34, с.345].

Соціальні цінності, це група цінностей, що включає в себе 2 основні одиниці це спільнота та взаємодія: співпраця, дружба, спільнота, командна

робота. Соціальна інтеграція: повага до правил та норм соціальної групи, адаптація до соціального середовища.

Особистісні цінності, це група цінностей, які включають самореалізацію та розвиток: самоповагу, самовдосконалення, творчість та індивідуальні переконання: індивідуальні цілі, інтереси, бажання.

Культурні цінності утворюють культурна ідентичність, традиції, звичаї, мова.

Естетичні цінності: мистецтво, краса, гармонія.

Освітні цінності це любов до знань, прагнення до навчання, критичне мислення.

Педагогічні цінності включають ефективність освіти, інноваційність, педагогічну етику.

Духовні цінності складаються із духовних переконань, релігійних переконань, духовної практики і пошуку життєвого сенсу.

Внутрішній світ індивіда: самопізнання, медитація, осмислення внутрішнього досвіду.

Кожен з цих видів цінностей має свою роль у формуванні особистості, вихованні та розвитку індивіда. У психолого-педагогічному контексті, особливу увагу приділяють інтеграції цих цінностей у освітній процес, щоб сприяти розвитку здорової, гармонійної та відповідальної особистості.

Класифікація цінностей за змістом охоплює широкий спектр аспектів людського життя та розвитку. Кожна категорія цінностей відіграє унікальну роль у формуванні особистості та соціальних відносин.

1. Особистісні цінності — це глибоко вкорінені переконання і пріоритети, які керують внутрішнім світом людини та її поведінкою. Ці цінності формуються під впливом особистих досвідів, виховання, культурного та соціального контексту, в якому живе людина. **Особистісні цінності**, такі як самореалізація, самовдосконалення та незалежність, є фундаментальними елементами, які спрямовують і формують життєвий

шлях індивіда. Самореалізація виступає як процес відкриття і використання власних потенціалів, талантів та можливостей. Це прагнення досягнути особистого вдосконалення, вираження себе у різних сферах життя, здійснення власних ідей і мрій. Це невід'ємна частина самопізнання та самовираження людини, що веде до зростання її самооцінки та життєвого задоволення.

Самовдосконалення, з іншого боку, є безперервним процесом набуття нових знань, навичок, розвитку особистісних якостей та переосмислення життєвого досвіду. Це прагнення до освіти та розвитку, яке не обмежується формальною освітою, а є постійним і невіддільним елементом життя. Через самовдосконалення людина здатна адаптуватися до змін, вирішувати складні завдання, досягати вищих стандартів у професійній та особистісній сферах [32, с.405].

Незалежність як цінність полягає у прагненні до самостійності у прийнятті рішень та веденні життя. Це включає в себе спроможність діяти автономно, вільно від впливу та контролю інших, зберігаючи власну ідентичність та погляди. Незалежність сприяє формуванню власного світогляду, вибудовуванню особистісних меж і захисту від чужих думок та впливів.

У сукупності, ці особистісні цінності відіграють ключову роль у розвитку самосвідомості, допомагаючи індивіду розуміти та реалізовувати свої власні потреби, бажання та амбіції. Вони є керівними принципами для формування здорової та гармонійної особистості, забезпечують внутрішнє задоволення та наповнюють життя змістом [65, с.235].

2. Соціальні цінності є фундаментальними принципами, які керують взаєминами між людьми в суспільстві та впливають на соціальну поведінку і взаємодію. Ці цінності відображають колективні ідеали, уявлення та очікування, які формують основу соціальних відносин та спільнот. Соціальні цінності, такі як дружба, любов, гармонія у взаєминах та

співпраця, відіграють важливу роль у формуванні здорового та збалансованого суспільства. Вони визначають, як люди взаємодіють один з одним, створюють соціальні зв'язки та підтримують соціальну структуру.

Дружба є однією з найбільш цінних соціальних цінностей. Вона включає в себе взаємну довіру, підтримку та розуміння між людьми. Друзі забезпечують емоційну підтримку, допомагають у важкі часи та діляться радістю у моменти успіху. Справжня дружба зміцнює відчуття зв'язку та належності до спільноти, що є важливим для психологічного благополуччя людини.

Любов є ще однією фундаментальною соціальною цінністю. Вона виходить за межі романтичних відносин, охоплюючи любов між родичами, друзями та навіть любов до спільноти чи країни. Любов спонукає до альтруїзму, жертвенності та бажання допомагати іншим. Вона є ключем до створення стійких, підтримуючих відносин, які сприяють соціальному згуртуванню та емпатії.

Гармонія у взаєминах відіграє критичну роль у соціальному житті. Вона включає здатність знаходити спільну мову, розв'язувати конфлікти мирним шляхом та підтримувати здорову атмосферу у спільноті. Гармонія сприяє зменшенню напруженості та конфліктів, що дозволяє людям співіснувати мирно та взаємовигідно.

Співпраця є ключовою для досягнення спільних цілей та розвитку суспільства. Вона включає в себе здатність людей працювати разом, поділяючи ресурси, ідеї та зусилля. Співпраця покращує ефективність, стимулює інновації та сприяє розв'язанню складних проблем, що не можуть бути вирішені індивідуально. У процесі співпраці люди не тільки досягають конкретних результатів, але й розвивають соціальні зв'язки та взаєморозуміння.

Разом ці цінності формують міцний фундамент для побудови здорового суспільства, де панує взаємоповага, розуміння та підтримка.

Вони не тільки покращують індивідуальне життя, але й сприяють створенню міцного, згуртованого та гармонійного співтовариства [35, с.120].

3. Професійні цінності це група цінностей, яка формує ключову групу цінностей, яка відіграє важливу роль у визначенні характеру, напрямку та якості професійної діяльності індивіда. Вони служать як компас, який керує поведінкою, рішеннями та взаємодією професіонала у робочому середовищі. Ці цінності відображають внутрішні установки, принципи та етичні норми, якими керуються фахівці у своїй роботі. Професійні цінності, такі як компетентність, відповідальність та інноваційність, є ключовими для успішної реалізації будь-якої професійної діяльності. Вони визначають, як професіонали підходять до своєї роботи, взаємодіють з колегами та клієнтами, та як вони сприяють розвитку своєї галузі.

Компетентність означає володіння необхідними знаннями, навичками та досвідом для виконання професійних завдань на високому рівні. Це не тільки знання теорії та практики у конкретній області, але й неперервне навчання, самовдосконалення та адаптація до нових вимог та тенденцій. Компетентність також включає здатність критично мислити, аналізувати ситуації та приймати обґрунтовані рішення.

Відповідальність у професійному контексті передбачає свідоме виконання обов'язків, дотримання етичних стандартів та відповідальне ставлення до наслідків своїх дій. Це означає, що професіонал бере на себе відповідальність за результати своєї роботи, усвідомлює свій вплив на клієнтів, колег та більш широку спільноту, а також прагне діяти у кращих інтересах суспільства.

Інноваційність відображає здатність до творчого підходу, розвитку нових ідей, методів та практик. У сучасному динамічному світі інновації є ключем до успіху в багатьох галузях. Професіонали, які виявляють інноваційність, не тільки покращують ефективність та якість своєї роботи,

але й сприяють розвитку своєї галузі, відкриваючи нові можливості та рішення для складних проблем.

Разом ці цінності створюють солідну основу для професійного зростання та успіху. Компетентність, відповідальність та інноваційність сприяють не тільки особистому розвитку, але й покращенню якості роботи, задоволенню клієнтів та розвитку суспільства загалом. Вони є важливими для того, щоб підтримувати високі стандарти професійної діяльності та адаптуватися до швидко змінюваного світу [23, с.345].

4. Моральні цінності — це принципи і стандарти, які людина або група людей вважають важливими в контексті правильного та неправильного поведіння. Вони відіграють ключову роль у формуванні етичної основи індивіда та суспільства. Моральні цінності стосуються питань справедливості, чесності, правди, доброчесності, поваги до інших, відповідальності та співпереживання. Справедливість: ця моральна цінність включає чесне та справедливе ставлення до інших, незалежно від їхнього статусу чи позиції. Чесність означає прямоту, відкритість та щирість у висловлюваннях та діях, відсутність омани та обману. Правда це прагнення до істинності інформації, відмова від брехні та введення в оману. Доброчесність стосується постійного прагнення до морально правильних дій, утримання від шкідливих чи неправедних вчинків. Повага до інших виявляється в уважному та чемному ставленні до інших, визнанні їхнього права на власні думки, переконання та почуття. Відповідальність зобов'язання діяти відповідно до суспільних норм і прийнятих зобов'язань, відповідати за свої дії та їх наслідки. Співпереживання це здатність співчувати іншим, розуміти їхні почуття та переживання, бути чутливим до потреб та страждань інших.

Моральні цінності відіграють важливу роль у формуванні характеру людини та сприяють побудові здорових міжособистісних відносин та

стабільного суспільства. Вони є фундаментом для особистісного розвитку та важливими орієнтирами для прийняття моральних рішень [23, с.129].

5. Культурні цінності є важливою складовою кожного суспільства, що відображає його унікальну історію, традиції, мистецтво та мову. Ці цінності передаються з покоління в покоління, формуючи ідентичність та спільну культурну пам'ять.

Так, традиції та обряди глибоко вкорінені в культурі, вони символізують історичний та культурний контекст народу. Мистецтво, музика та література відображають креативність та естетичні цінності, допомагаючи зберігати та передавати культурні ідеали. Мова, як основний засіб комунікації, несе в собі культурні та історичні значення. Релігійні вірування часто стають основою моральних норм та етичних принципів суспільства.

Сімейні цінності відіграють ключову роль у вихованні та розвитку сімейних відносин. Спільнота та соціальна взаємодія важливі для підтримки соціальної гармонії та співпраці. Історична спадщина, у свою чергу, є фундаментом для збереження колективної пам'яті та культурної ідентичності.

Культурні цінності сприяють зміцненню спільнот, надаючи їм відчуття приналежності, спільної історії та спадщини. Вони також є ключовими для забезпечення міжкультурного розуміння та взаємоповаги, дозволяючи культурам співіснувати та взаємодіяти в глобалізованому світі [57, с.157].

6. Духовні цінності відіграють ключову роль у формуванні внутрішнього світу особистості та її сприйнятті зовнішнього світу. Вони охоплюють такі аспекти, як релігійність, моральність та пошук сенсу життя, стаючи основою для глибоких особистісних переконань та життєвих орієнтирів.

Релігійність, як одна з основних духовних цінностей, включає в себе вірування у вищі сили, духовні практики та релігійні обряди. Це не лише

форма поклоніння, але й засіб знаходження внутрішньої гармонії, відповідей на глибинні життєві запитання. Релігійні переконання та вчення часто формують моральні принципи та етичну поведінку індивіда.

Моральність, в свою чергу, відображає систему цінностей, яка визначає відчуття добра і зла, правильного та неправильного в поведінці людини. Моральні принципи формують основу для розвитку совісті, відповідальності, емпатії та поваги до інших. Вони є важливим чинником соціалізації та підтримки соціального порядку.

Пошук сенсу життя є невід'ємною частиною духовного розвитку особистості. Це безперервний процес самопізнання, в якому індивід визначає свої життєві цілі, прагнення та ідеали. Пошук сенсу сприяє формуванню внутрішньої мотивації, напрямку та цілеспрямованості в житті, допомагає знайти відповіді на фундаментальні запитання про існування, призначення та цілісність буття.

Разом, ці духовні цінності відіграють важливу роль у формуванні повноцінної, гармонійної особистості, дозволяючи індивіду встановлювати глибокі зв'язки з оточуючим світом та самим собою. Вони впливають на світогляд, рішення та поведінку людини, сприяють розвитку внутрішньої цілісності та осмисленості життя [39, с.341].

Кожна з цих категорій відіграє важливу роль у формуванні особистості, соціальних відносин та загального способу життя індивіда. В психолого-педагогічному контексті, цінності використовуються для розробки виховних стратегій, які сприяють розвитку цілісної, зрілої та соціально відповідальної особистості.

Класифікація цінностей за функціями в психолого-педагогічній літературі дозволяє глибше зрозуміти, як різні види цінностей впливають на особистісний розвиток та поведінку людей. Розглянемо детальніше кожен із них.

1) Цінності-орієнтири – служать своєрідним компасом у житті, вказуючи на бажані напрямки розвитку та досягнення. Вони включають уявлення про те, що є важливим та цінним у житті, і можуть бути як конкретними (наприклад, досягнення професійного успіху), так і абстрактними (наприклад, прагнення до гармонії та щастя). Психологи як Ерік Еріксон та Авраам Маслоу вивчали, як цінності-орієнтири формуються та впливають на розвиток особистості.

2) Цінності регулятори – визначають, як особистість взаємодіє з навколишнім світом, включаючи вибір поведінкових стратегій та реакцій на різні ситуації. Вони допомагають людині оцінювати ситуації, приймати рішення та керувати своєю поведінкою відповідно до власних принципів та цілей. Дослідження в цій області, такі як роботи Жана Піаже, показують, як розвиваються моральні принципи та як вони впливають на поведінку [45, с.321].

3) Цінності-стимулятори спонукають індивіда до дій, змін чи досягнення певних цілей. Вони служать джерелом мотивації, надихаючи людину на активність та зусилля. Цінності такого типу можуть включати прагнення до новизни, творчість, особистісний розвиток чи соціальне визнання. Теорії мотивації, розроблені психологами як Фредерік Герцберг та Девід МакКлелланд, досліджують, як різні стимули впливають на мотивацію та поведінку людини [49, с.123].

Кожен з цих видів цінностей відіграє ключову роль у розвитку особистості та її взаємодії з соціальним середовищем. У психолого-педагогічному контексті, розуміння цих класифікацій допомагає у формуванні ефективних стратегій навчання та виховання, зорієнтованих на всебічний розвиток індивіда.

Класифікація цінностей за джерелом їх походження дозволяє зрозуміти, яким чином різні аспекти життя індивіда впливають на

формування його ціннісних орієнтацій. Розглянемо детальніше основні категорії.

Індивідуальні цінності формуються на основі особистого досвіду та внутрішніх переживань індивіда. Вони відображають унікальні переконання, інтереси та пріоритети конкретної особи. Вони можуть включати такі речі, як особисті цілі, переваги у стилі життя, етичні переконання та індивідуальні прагнення. Автори, як Карл Роджерс та Абрахам Маслоу, звертали увагу на важливість індивідуальних цінностей у процесі самореалізації та особистісного розвитку [43, с.32].

Соціальні цінності розвиваються в процесі соціалізації, тобто взаємодії індивіда з іншими людьми та суспільством загалом. Вони включають цінності, які важливі для встановлення та підтримки відносин, наприклад, взаємоповага, довіра, відповідальність у взаєминах. Соціальні цінності також охоплюють норми та очікування, що складаються в суспільстві. Теоретики, як Лев Виготський та Жан Піаже, досліджували вплив соціального середовища на розвиток індивіда.

Класифікація цінностей за сферами життя відображає різні аспекти, які є важливими в сучасному суспільстві. Кожна сфера має свій унікальний набір цінностей, які впливають на поведінку та рішення індивідів.

Сімейні цінності стосуються відносин в межах сім'ї та включають такі аспекти, як любов, почуття прихильності, турботи та глибокої прив'язаності між членами сім'ї, вірність, відданість та відповідальність щодо сімейних зобов'язань та взаємин. Взаємодопомога, емоційна підтримка та спільна відповідальність за благо сім'ї. Дослідники, як Девід Олсон та Джон Готтман, звертали увагу на роль сімейних цінностей у формуванні міцних та здорових сімейних відносин.

Освітні цінності стосуються навчання та розвитку і включають знання наголос на важливості освіти та набуття нових знань; критичне мислення: розвиток здатності аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані

рішення. Творчість: заохочення до новаторства, оригінальності та творчого підходу. Автори, як Кен Робінсон та Жан Піаже, досліджували, як освітні цінності впливають на розвиток творчих та критичних навичок учнів.

Економічні цінності стосуються професійної сфери та бізнесу і включають такі складові як досягнення: прагнення до успіху та реалізації професійних цілей та продуктивність та ефективність це орієнтація на високу продуктивність та оптимізацію ресурсів. Економісти та соціологи, як Деніел Канеман та Річард Тейлер, розглядали вплив економічних цінностей на рішення людей та поведінку на ринку.

Політичні цінності відображають уявлення про владу, управління та громадянські права, сюди відносять демократію: підтримка принципів свободи та рівності в політичному процесі; свободу слова: захист права на висловлення власних думок та ідей; права людини: захист основних прав та свобод людини. Політологи, як Роберт Патнем та Джон Ролз, вивчали роль політичних цінностей у формуванні суспільних інститутів та демократичних систем.

Екологічні цінності акцентують на відповідальному ставленні до природи та довкілля: зосередження на тривалому збереженні природних ресурсів; Заходи для збереження навколишнього середовища та свідоме споживання ресурсів з мінімальним негативним впливом на довкілля. Екологи та соціальні теоретики, як Рейчел Карсон та Джеймс Лавлок, досліджували важливість екологічних цінностей у контексті глобальних змін та викликів.

1.3. Роль ЗДО у формуванні цінностей дітей старшого дошкільного віку

Заклад дошкільної освіти (ЗДО) відіграє фундаментальну роль у формуванні цінностей дітей дошкільного віку. Цінності — це базові принципи та ідеали, які формують світогляд, поведінку та відношення до

себе, інших та навколишнього світу. Ось декілька ключових аспектів, через які ЗДО впливає на цей процес, це соціалізація, освітні програми, рольові ігри, повсякденні рутини, вихователі як приклади, залучення батьків, культурні заходи [43, с.121].

Розглянемо детальніше кожен із них.

1. Вивчення соціальних норм та моделей поведінки: дошкільний вік є ключовим періодом для соціального розвитку дитини. У цей час діти активно вивчають, як поводитися з іншими, спостерігаючи за поведінкою однолітків та дорослих. Вони вчаться розуміти соціальні кю та реагувати відповідно.

2. Безпечне середовище для інтеракції: ЗДО забезпечує контрольоване, безпечне середовище, де діти можуть взаємодіяти з однолітками та дорослими. Це важливо, оскільки діти потребують можливості випробувати різні соціальні сценарії в безпечному контексті.

3. Засвоєння соціальних цінностей: через ігри, групові активності та повсякденні взаємодії у ЗДО, діти вчаться цінностей, які є фундаментальними для соціального життя. Це включає співпрацю, де діти розуміють важливість працювати разом для досягнення спільної мети; взаємоповагу, яка включає розуміння та прийняття різниць; та емпатію, здатність відчувати та розуміти емоції інших.

4. Роль ігор та активностей: через різноманітні ігри та активності в ЗДО, діти вчаться взаємодіяти, вирішувати конфлікти, ділитися та чекати своєї черги. Ці навички є важливими для їх подальшого соціального розвитку.

5. Моделювання поведінки дорослими: вихователі в ЗДО відіграють ключову роль, моделюючи соціально прийнятну поведінку. Вони використовують позитивне підкріплення для заохочення бажаної поведінки та надають вказівки, як краще взаємодіяти у соціальних ситуаціях.

6. Розвиток мовних навичок: соціалізація також тісно пов'язана з розвитком мовних навичок. У ЗДО діти вчать висловлювати свої думки, слухати інших та використовувати мову для вирішення конфліктів і встановлення дружніх відносин.

7. Співпраця з батьками: ЗДО часто взаємодіє з батьками, щоб забезпечити послідовний підхід до соціалізації дитини. Вони можуть надавати поради та підтримку батькам у питаннях виховання, допомагаючи створювати узгоджене середовище для розвитку дитини.

Всі ці аспекти разом формують комплексний підхід до соціалізації дітей у ЗДО, готуючи їх до подальшої шкільної освіти та соціального життя.

Освітні програми у закладах дошкільної освіти (ЗДО), особливо програми морального виховання, відіграють ключову роль у формуванні фундаментальних цінностей у дошкільнят. Давайте детальніше розглянемо цей аспект:

Формування цінностей через освіту: освітні програми в ЗДО часто включають елементи, спрямовані на розвиток морального світогляду дітей. Ці програми вчать дітей розуміти та цінувати такі поняття, як чесність, справедливість, доброзичливість та відповідальність. Це робиться через ігри, оповідання, дискусії та практичні заняття.

Освітні програми часто наголошують на значенні чесності та справедливості, вчать дітей розуміти важливість правдивості та справедливого поведіння з іншими. Це може включати активності, які стимулюють дітей ділитися та бути справедливими у грі та взаємодіях.

Виховання доброзичливості та відповідальності часто включає навчання дітей важливості допомоги іншим, дбайливості до навколишнього середовища та відповідального ставлення до власних дій.

Через оповідання, казки та інші народні розповіді діти вчать моральним урокам, які транслюють важливість основних цінностей. Ці

історії часто включають моральні дилеми, які діти обговорюють з вихователями.

Окрім теоретичного навчання, важливо надавати дітям можливості застосовувати ці цінності на практиці. Це може бути через групові активності, де діти мають вирішувати задачі разом, показуючи відповідальність та взаємодопомогу.

ЗДО також співпрацює з батьками для забезпечення консистентності у вихованні цінностей вдома та в освітньому середовищі.

Програми морального виховання адаптовані до віку дітей та їхніх індивідуальних особливостей, щоб забезпечити ефективно та зрозуміле для дітей навчання.

В цілому, освітні програми в ЗДО грають важливу роль у формуванні основних цінностей, які є критичними для всебічного розвитку дитини та її успішної адаптації в суспільство.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти освітня лінія «Особистість дитини» сконцентрована на всебічному розвитку дитини. Вона включає такі ключові аспекти:

Здоров'я та фізичний розвиток ця складова ґрунтується на тому, що дитина усвідомлює важливість здоров'я для повноцінного життя, знайомиться з основними принципами його збереження та зміцнення. Вона розуміє необхідність загартування, регулярних фізичних вправ, правильного харчування та безпечної поведінки, а також виявляє інтерес до сімейних та національних традицій здорового способу життя.

Самоставлення проявляється у тому, що дитина усвідомлює свій внутрішній світ, включаючи думки, почуття, бажання, та ставлення до себе. Вона виявляє інтерес до особистих переживань, вміє виразити свої емоції та реагує адекватно на різні життєві ситуації, здатна контролювати свої емоції та розуміє їх вплив на оточуючих.

Самосвідомість дозволяє дитині вирізняти себе серед інших, розуміє свої відмінності та схожості з оточуючими, вміє формулювати своє власне бачення себе та порівнювати себе з іншими. Вона розвиває свою самооцінку, пов'язуючи її з реальними досягненнями та оцінками від дорослих, і усвідомлює свою відповідальність за власні дії.

Особистісно-оцінна компетенція полягає у тому, що дитина здатна до самоаналізу, вміє оцінювати власну поведінку в різних життєвих контекстах. Вона розвиває позитивне ставлення до свого внутрішнього світу, включаючи мотивацію, цінності, бажання, почуття та мрії.

Освітня лінія «Дитина в соціумі» фокусується на розвитку соціальних навичок дитини. Це включає вміння взаємодіяти з оточуючими, розуміння і співпереживання іншим, а також формування навичок соціально визнаної поведінки. Дитина вчиться узгоджувати свої інтереси з інтересами інших членів суспільства, розвиваючи цінності дружби, родини, щастя, самостійності, цілеспрямованості, сміливості та інші.

Рольові ігри у закладах дошкільної освіти (ЗДО) відіграють важливу роль у формуванні цінностей у дошкільників. Цей метод навчання дозволяє дітям активно взаємодіяти з навколишнім світом через гру, що сприяє розвитку ряду ключових цінностей:

1. Емпатія та розуміння інших: через прийняття різних ролей, діти вчаться ставити себе на місце інших, розуміючи їхні почуття та переживання. Це сприяє розвитку емпатії - здатності відчувати та розуміти емоції інших людей.

2. Соціальна взаємодія та співпраця: рольові ігри часто вимагають від дітей спілкування та взаємодії з однолітками, вчачи їх співпраці та взаємодії у групі. Це формує основу для розвитку соціальних навичок.

3. Відповідальність та прийняття рішень: у рольових іграх діти часто беруть на себе ролі, які потребують прийняття рішень та відповідальності,

наприклад, роль учителя, лікаря або батька/матері. Це навчає їх бути відповідальними за свої дії та рішення.

4. Повага та взаєморозуміння: рольові ігри надають можливість дітям взаємодіяти в різних соціальних ситуаціях, вчачи їх поваги до інших та взаєморозуміння.

5. Моральне виховання: Через сценарії рольових ігор діти зіштовхуються з моральними дилемами, які допомагають їм формувати власне розуміння добра і зла, чесності, справедливості та інших моральних цінностей.

6. Креативність та уяву: рольові ігри сприяють розвитку креативності та уяви, оскільки діти створюють власні історії та сценарії, вчаться мислити нестандартно.

7. Розвиток мовних навичок: через активне спілкування та діалоги у рольових іграх діти вдосконалюють свої мовні навички, що є важливим аспектом соціальної взаємодії.

8. Емоційний розвиток: рольові ігри дозволяють дітям виражати та керувати своїми емоціями, розвиваючи емоційну інтелігентність.

Таким чином, рольові ігри в ЗДО є значущим інструментом для розвитку цінностей та компетенцій, які необхідні дітям для їх подальшого особистісного розвитку та соціальної адаптації.

Вихователі в закладах дошкільної освіти (ЗДО) відіграють ключову роль у формуванні цінностей дітей, оскільки вони є не тільки освітянами, але й важливими рольовими моделями. Діти часто імітують поведінку дорослих, яких вони бачать навколо. Вихователі, своїм прикладом, можуть демонструвати позитивні соціальні навички, такі як співчуття, терпіння, чесність та взаємоповагу. Через щоденні взаємодії та розмови, вихователі мають можливість виховувати важливі моральні цінності, включаючи доброту, справедливість та відповідальність. Вихователі допомагають дітям розуміти соціальні норми та правила поведінки, встановлюючи чіткі

межі та очікування. Це допомагає дітям навчитися відповідальності та самоконтролю.

Вихователі можуть допомогти дітям в розвитку емоційного інтелекту, вчачи їх розпізнавати та висловлювати свої почуття здоровим та конструктивним способом.

Позитивне підкріплення від вихователів може значно вплинути на самооцінку та мотивацію дітей, заохочуючи їх до позитивної поведінки та навчання. Вихователі можуть використовувати своє положення для знайомства дітей з різноманітним культур і цінностей, підвищуючи їхню обізнаність та відкритість до різних точок зору. Коли виникають конфлікти або проблеми, вихователі можуть використовувати ці моменти для навчання дітей, як розв'язувати конфлікти та взаємодіяти позитивно.

Вихователі в ЗДО є не тільки освітніми провідниками, але й важливими фігурами у формуванні цінностей та особистості дітей. Їх вплив, підхід та взаємодія з дітьми мають тривале значення для розвитку дитини.

Залучення батьків до процесів виховання та освіти в закладах дошкільної освіти (ЗДО) має значний вплив на формування цінностей у дітей. Ось кілька ключових аспектів цього впливу:

1. Консистентність виховання: співпраця між ЗДО та батьками допомагає забезпечити послідовність у вихованні дитини. Якщо цінності, які викладаються в ЗДО, підтримуються та розвиваються вдома, це зміцнює засвоєння та втілення цих цінностей дітьми.

2. рольова модель батьків: батьки є першими та найважливішими рольовими моделями для своїх дітей. Їхнє залучення та поведінка впливають на формування цінностей, таких як повага, відповідальність, чесність та співпраця.

3. Підтримка навчального процесу: активна участь батьків у навчальних та виховних процесах ЗДО може підвищити мотивацію дитини до навчання та допомагає в розвитку позитивного ставлення до освіти.

4. Комунікація та взаєморозуміння: взаємодія між батьками та вихователями сприяє кращому розумінню потреб та особливостей кожної дитини. Це дозволяє адаптувати підходи в освіті та вихованні до індивідуальних потреб дитини.

5. Соціальне залучення: через участь у заходах ЗДО, таких як батьківські збори, свята або волонтерські проекти, батьки сприяють формуванню у дитини розуміння важливості спільноти та соціальної відповідальності.

6. Емоційна підтримка та стабільність: залучення батьків забезпечує дітям емоційну підтримку та стабільність, які є важливими для їх загального благополуччя та розвитку.

7. Розвиток сімейних цінностей: активна участь батьків у житті ЗДО дозволяє інтегрувати сімейні цінності та традиції у ширший соціальний контекст, забезпечуючи дітям більш глибоке розуміння своєї культурної та сімейної ідентичності.

Таким чином, залучення батьків до процесів ЗДО має фундаментальне значення для формування цінностей дітей, створюючи міцний фундамент для їхнього подальшого особистісного розвитку та адаптації в суспільстві.

Важливу у роль у формуванні цінностей є культурні заходи в закладах дошкільної освіти (ЗДО), зокрема культурні заходи допомагають дітям познайомитися з різними культурами та традиціями. Це включає святкування національних свят, вивчення традиційних пісень, танців, казок та звичаїв різних країн і народів. Через культурні заходи діти вчаться поважати та цінувати культурну різноманітність. Вони розуміють, що хоча люди можуть бути різними, усіх їх об'єднує спільне людяність. Культурні заходи, такі як майстер-класи з мистецтва, театральні вистави чи музичні концерти, розвивають креативність та уяву дітей. Вони надають можливість для самовираження та емоційного розвитку. Через казки, легенди та історії різних культур діти вчаться моральним цінностям, таким як чесність,

доброта, сміливість, справедливість. Культурні заходи часто включають вивчення пісень або розповідей на інших мовах, що сприяє розвитку мовних навичок та інтересу до іноземних мов. Культурні заходи в ЗДО можуть бути спрямовані на включення всіх дітей, незалежно від їхнього походження, що сприяє формуванню інклюзивного середовища. Культурні проекти та заходи часто вимагають командної роботи, вчачи дітей співпраці та взаємодії для досягнення спільної мети. Культурні заходи часто є веселими та захоплюючими, створюючи позитивні емоції та спогади для дітей.

Культурні заходи в ЗДО, таким чином, є не тільки освітніми, але й важливими для формування цінностей, сприяючи розвитку відкритості, поваги, креативності та співпраці у дітей.

Заклади дошкільної освіти (ЗДО) відіграють ключову роль у формуванні цінностей у дітей дошкільного віку. Ці установи стають одними з перших місць, де діти починають активно взаємодіяти з соціальним світом поза межами сім'ї. У ЗДО діти засвоюють основні соціальні норми та цінності, які є фундаментальними для їх подальшого розвитку.

Важливим аспектом цього процесу є розвиток особистісних якостей, таких як самоусвідомлення, емпатія, взаємодія з іншими, а також формування базових життєвих навичок. ЗДО надає дітям можливість вчитися через гру, спілкування з однолітками та взаємодії з вихователями, що сприяє розвитку соціального розуміння та моральних цінностей.

ЗДО також грає значну роль у формуванні культурних та моральних цінностей. Через різноманітні діяльності, такі як мистецькі та культурні заходи, діти вчаться цінувати красу, творчість та різноманітність. Водночас, виховна робота у ЗДО допомагає дітям розуміти та відчувати важливість таких загальнолюдських цінностей, як доброта, чесність, відповідальність та повага до інших.

Таким чином, роль ЗДО у формуванні цінностей дітей дошкільного віку є багатогранною та надзвичайно важливою. Вона закладає фундамент

для подальшого особистісного, соціального, культурного та морального розвитку дитини.

На основі аналізу наукових праць щодо поняття цінностей, їх класифікації та ролі закладів дошкільної освіти (ЗДО) у формуванні цінностей у дітей дошкільного віку можна зробити наступні висновки:

Поняття цінностей у науковій літературі відображає їх багатовимірний та складний характер. Цінності розглядаються як важливі елементи культури, які впливають на поведінку, установки та переконання людей. Вони відіграють ключову роль у соціальному та особистісному розвитку, виступаючи як орієнтири для морального та етичного вибору.

Класифікація цінностей визначається їх багатоаспектністю та різноманітністю. Цінності можуть бути розділені на матеріальні та духовні, індивідуальні та колективні, універсальні та культурно-специфічні. Важливою є також їх ієрархізація, яка відображає пріоритетність та значимість певних цінностей у житті індивіда та суспільства.

Роль ЗДО у формуванні цінностей дітей дошкільного віку є надзвичайно важливою. У цей період закладаються основи морального та соціального розвитку дитини. Дошкільні заклади сприяють розвитку цінностей через ігрові та навчальні активності, соціальні взаємодії, формування уявлень про добро та зло, справедливість та недобросовісність. Використання ігрових форм навчання, діалогу, музичних та художніх занять дозволяє дітям усвідомлювати та засвоювати суспільно значимі цінності.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість комплексного підходу до виховання дітей, врахування індивідуальних особливостей кожної дитини та необхідність створення сприятливого середовища для їх розвитку в ЗДО.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методи дослідження та характеристика вибірки

Для дослідження цінностей дітей дошкільного віку нами було використано наступні методики дослідження: опитування (анкетування, бесіда, тестування), методика «Супергерой», «Експрес діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільників», методика «Символічне уявлення я-образу», спостереження. Вибірка дослідження складала 32 дітей старшого дошкільного віку. Базою дослідження став заклад дошкільної освіти №17 міста Чернівці.

Методика «Супергерой» для визначення цінностей дітей дошкільного віку є унікальним і ефективним засобом виявлення та розвитку особистісних цінностей у малечі. Використовуючи цю методику, діти мають можливість уявити і створити власного супергероя, який відображає ті якості та цінності, які вони вважають важливими або прагнуть розвивати у собі. Це може включати в себе фізичні сили, моральні якості, соціальні навички, а також інтелектуальні здібності.

У процесі створення супергероя діти виражають своє бачення ідеальних рис характеру і поведінки. Вони замислюються над тим, якими вони хотіли б бути, що важливо для них у житті, і які якості допоможуть їм бути кращими. Через ігрову форму діти вчаться розпізнавати та визначати різні цінності, а також розвивати уяву та креативність.

Процес включає опис зовнішності супергероя, його характеру, способів взаємодії з іншими людьми та світом. Це дає можливість дитині більше замислитися над тим, що для них є значущим і чому. Ділення своїх

думок з іншими, обговорення своїх ідеалів та слухання думок інших є важливою частиною цього процесу, оскільки це сприяє розвитку комунікативних навичок та емпатії.

Завдяки цій методиці діти не тільки вчать визначати і розуміти свої цінності, але й навчаються, як ці цінності можна інтегрувати у їх повсякденне життя, розвиваючи свої позитивні якості та навички. Це стимулює їх до саморефлексії, самовдосконалення та формування особистісної ідентичності.

«Експрес-діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільників» – це методика, яка дозволяє виявити і зрозуміти систему цінностей, якими керуються діти дошкільного віку. Основна мета цієї діагностики полягає у визначенні основних цінностей, які дитина вважає важливими в своєму житті, і способів, якими ці цінності впливають на її поведінку та ставлення до оточуючого світу.

Методика, яка базується на роботах відомих вчених М. Рокіча, М. Селігмана та К. Петерсена, була адаптована для вивчення ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку. З огляду на особливості цієї вікової категорії, дослідження фокусувалося на 17 ключових ціннісних орієнтаціях, які поділяються на дві групи: цінності-блага та цінності-регламенти.

Цінності-блага включають такі характеристики як родина, щастя, здоров'я, дружба, краса природи, мистецтва, техніки, зовнішня краса, творчість та гроші. Цінності-регламенти, в свою чергу, охоплюють співпереживання, самостійність, допитливість, цілеспрямованість, впевненість, сміливість та наполегливість.

Для аналізу цих цінностей дітям пропонувалися сюжетні картинки в чорно-білому виконанні, щоб уникнути емоційного впливу кольору на їхній вибір. Кожна картинка демонструвала певну ситуацію або предмет, що відображав певну цінність і був зрозумілим для дошкільників з їхнього досвіду.

Методика включала дві серії. У першій діти аналізували зображення на картинці та їх відповідність конкретній цінності, а також надавали загальне пояснення цього відповідного поняття. У другій серії вони вибирали картинки, які вважали найважливішими для себе, що дозволяло виявити емоційний компонент їхніх ціннісних орієнтацій. Вибір восьми «найголовніших» ситуацій давав можливість визначити основні цінності, які є значущими для дітей.

Застосування цієї методики у дослідженні дало змогу отримати первинний аналіз тенденцій щодо ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку, визначаючи їхнє «Поле цінностей».

Методика Лонга-Зіллера «Символічне уявлення я-образу» дозволяє визначити позицію і оцінку дитиною себе у соціумі, зокрема за результатами дослідження ми можемо визначити позицію ліворуч, яка розглядається як переживання цінності «Я», позиція вище — як сила «Я».

Результати вимірювання самооцінки поділяються на три категорії: вище за N, N (адекватна) і нижче за N. Але існує більш розширена шкала — дуже висока, завищена, середня, занижена, дуже низька. Так, адекватна самооцінка може бути: занижена або завищена; стабільна або нестабільна (характеризується суперечливістю); сформована або несформована.

У наступному розділі, нами проведена діагностика за кожною запропонованою методикою, здійснена інтерпретація результатів та запропонована програма формування цінностей у дітей дошкільного віку.

2.2. Визначення цінностей та ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку

Науковий аналіз ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку відіграє ключову роль у формуванні їхнього життєвого шляху та активності. Цей період є вирішальним для створення системи життєвих пріоритетів у дитини, яка сприяє підтримці унікальної дитячої субкультури

та зміцнює взаємодію між дошкільними установами та батьками. Активне застосування цінностей у спілкуванні дітей з однолітками та дорослими посилює духовний розвиток особистості та збільшує стійкість дітей до негативних соціальних впливів.

Поле цінностей у дошкільнят визначається такими аспектами, як широта та глибина змісту, які були ідентифіковані на основі теоретичного та методологічного аналізу різних класифікацій цінностей, а також вивчення нормативно-правових документів у сфері дошкільної освіти в Україні, таких як Закон України «Про дошкільну освіту» та чинні освітні програми.

На підставі цього аналізу була розроблена модель «поля цінностей» дитини, яка відображає цінності в усіх аспектах людського існування: взаємодії «людина-людина», «людина-природа», «людина-техніка» та «людина-мистецтво». Ця модель служить важливим інструментом для розуміння та підтримки ціннісного розвитку дітей у дошкільному віці.

За результатами методики «Супергерой» ми виявили рівні сформованості гуманістичних цінностей у дітей старшого дошкільного віку за ціннісним компонентом (показник: «Ставлення до людини як до найвищої цінності») (табл. 2.1.)

Рівні сформованості гуманістичних цінностей	Експериментальна група	Контрольна група
Високий рівень	12,8%	18,7%
Середній рівень	68,6%	67,6%
Низький рівень	18,6%	13,7%

Табл. 2.1. Рівні сформованості гуманістичних цінностей дітей старшого дошкільного віку

Аналіз результатів показав, що високий рівень сформованості гуманістичних цінностей у ЕГ становить 12,8%, та у КГ 18,7% відповідно, що свідчить про готовність допомагати у різних ситуаціях іншим, середній

рівень становить 68,6% та 67,6% відповідно, та низький рівень складає 18,6% у ЕГ та 13,7% у КГ відповідно.

З метою аналізу рівня розвитку ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку, який впливає на їхній гармонійний розвиток, було проведено дослідження. За результатами Експрес діагностики сфери ціннісних орієнтацій дошкільника було оцінено, нами було виокремлено когнітивний, емоційно-ціннісний та операційно-діяльнісний компоненти ціннісних орієнтацій у цієї вікової групи дітей.

Результати експерименту, проведеного серед дітей старшого дошкільного віку, показали, що основну роль у структурі їхніх цінностей відіграє когнітивний компонент. Це означає, що діти цього віку активно формують уявлення про навколишній світ, його об'єкти і явища, які є для них значущими. Вони добре обізнані з такими поняттями, як дружба, творчість, сім'я, щастя та здоров'я. Особливо важливою цінністю для дітей виявилася самостійність, що вказує на їхнє бажання бути незалежними та самодостатніми.

З іншого боку, було виявлено, що діти менш обізнані з такими цінностями, як допитливість, наполегливість, упевненість, цілеспрямованість і співпереживання.

Операційно-діяльнісний компонент, який відображає рівень, до якого діти реалізують цінності у своєму житті, виявився на другому місці за значущістю. Тут діти найбільш активні у дружбі, самостійності, цілеспрямованості, впевненості, творчості та щасті.

Найменш розвинутим виявився емоційно-ціннісний компонент, що займає останнє місце в системі ціннісних орієнтацій дітей старшого дошкільного віку. Значущими цінностями, які відповідають потребам дітей, стали творчість, дружба, здоров'я, родина та краса природи. Водночас, такі цінності, як цілеспрямованість, співпереживання, упевненість, наполегливість, залишилися менш значущими.

Ці результати вказують на існування певних протиріч у емоційній сфері дітей, між їхніми власними моделями взаємодії та соціальними очікуваннями. Це підкреслює важливість уваги до формування ціннісних орієнтацій у дошкільному віці, що є ключовим для гармонійного психічного розвитку дитини.

Саме тому для дослідження самооцінки дітей старшого дошкільного віку як складової емоційно-ціннісного компонента ціннісних орієнтацій була застосована методика «Символічне уявлення Я-образу» (табл. 2.2.)

Характеристика	Експериментальна група	Контрольна група
Завищена самооцінка	17,8%	20,7%
Адекватна самооцінка	74,6%	75,6%
Занижена самооцінка	7,6%	5,7%

Табл. 2.2. Дослідження самооцінки дітей старшого дошкільного віку

Аналіз результатів показав, що завищена самооцінка характерна для 17,8% дітей у експериментальній групі та 20,7% у контрольній групі. Це виявлялося в тому, що діти малювали себе в центрі або над іншими фігурами на малюнку, що свідчить про егоцентризм та бажання переважати над іншими. Це вказує на те, що емоційно-ціннісний компонент у розумінні дітьми світу є недостатньо розвиненим.

Занижену самооцінку було виявлено у 7,6% дітей у експериментальній групі та 5,7% у контрольній групі. Ці діти зображували себе у підпорядкованих позиціях на малюнках, що може вказувати на їхні побоювання стосовно відмінностей від інших дітей та невпевненість у власних силах. Таким чином, емоційно-ціннісний компонент ціннісних орієнтацій у цих дітей також не сформований на достатньому рівні.

Адекватну самооцінку продемонстрували 74,6% дітей у експериментальній групі та 75,6% у контрольній групі. В цій категорії дітей помітно проявляються такі риси, як дружелюбність та товариськість. Вони зображували себе як частину групи, ідентифікуючи себе з однолітками, що свідчить про добре сформовані ціннісні орієнтації.

Для вивчення розвитку операційно-діяльнісного компоненту системи ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку застосовувалися опитувальник на визначення домінування пізнавальних чи ігрових мотивів, а також на особливості взаємовідносин між дітьми дошкільного віку (табл.2.3.)

Характеристика	Експериментальна група	Контрольна група
Товариські міжособистісні відносини	44,7%	42,3%
Персоніфіковані міжособистісні відносини	27,5%	33,8%
Деструктивні взаємовідносини	25,8%	23,9%

Табл. 2.3. Особливості взаємовідносин між дітьми дошкільного віку

За результатами проведеної діагностики, виявлено, що у 44,7% дітей експериментальної групи та 42,3% дітей контрольної групи присутні товариські міжособистісні відносини. У 27,5% дітей експериментальної групи та 33,8% контрольної групи переважали персоніфіковані міжособистісні відносини. Деструктивні взаємовідносини виявлені у 25,8% дітей експериментальної групи та 23,9% контрольної групи.

Результати методики з визначення домінування пізнавальних чи ігрових мотивів показали, що пізнавальні мотиви були притаманні 31,8% дітей експериментальної групи та 34,2% дітей контрольної групи. Ігрові мотиви переважали у 65,4% дітей експериментальної групи та 62,6% дітей контрольної групи.

Такі дані свідчать про важливість гри у розвитку дітей дошкільного віку, оскільки гра є одним із основних засобів формування світогляду. 100% дітей виявили інтерес до ігор, при цьому 91,8% віддають перевагу рухливим іграм. Більшість дітей (75,6%) вважають за краще грати як удома, так і в закладах дошкільної освіти. 63,6% дітей мають здатність самостійно організовувати ігри, а 80,1% люблять грати з друзями. Іграшки є популярним засобом гри серед всіх дітей, як вдома, так і в дошкільних установах.

Ці результати демонструють важливість ігрової діяльності в розвитку дитини дошкільного віку, а також важливість створення умов для розвитку товариських відносин та підтримки позитивного спілкування між дітьми.

Визначення рівнів сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку дозволяє більш точно зрозуміти стан їхнього емоційного, когнітивного та соціального розвитку. Ці рівні можуть бути визначені як високий, середній та низький, кожен з яких має свої особливості.

Високий рівень характеризується глибоким розумінням та внутрішнім прийняттям основних цінностей, таких як дружба, співпраця, повага до інших, здоров'я та родинні зв'язки. Діти на цьому рівні виявляють здатність до емпатії, вміють співчувати та розуміти інших, виявляють інтерес та увагу до оточуючого світу. Вони також демонструють зрілість у взаємодії з однолітками та дорослими, здатність до самостійного мислення та вирішення проблем.

Середній рівень означає, що дитина має базове розуміння цінностей і може їх проявляти, але все ще потребує підтримки та керівництва для повнішого розвитку цих орієнтацій. На цьому рівні діти можуть виявляти емпатію, але іноді потребують допомоги у розумінні емоцій інших. Вони активні у груповій діяльності, але їхня участь може бути нестабільною і вимагати зовнішньої мотивації.

Низький рівень відображає обмежене розуміння або відсутність розуміння основних цінностей. Діти на цьому рівні можуть мати труднощі з встановленням позитивних взаємовідносин з іншими, проявляти егосентричні тенденції або демонструвати нездатність до емпатії. Вони можуть відчувати відчуженість у соціальних ситуаціях та мати труднощі з адаптацією у групі. Часто такі діти потребують додаткової уваги та підтримки для розвитку своїх ціннісних орієнтацій.

Результати констатувального експерименту, проведеного серед дітей старшого дошкільного віку, вказують на необхідність цілеспрямованої та систематичної роботи з боку педагогів та батьків для формування ціннісних орієнтацій у дітей. Аналіз даних показує, що рівні сформованості ціннісних орієнтацій у дітей є невисокими (рис.2.1.)

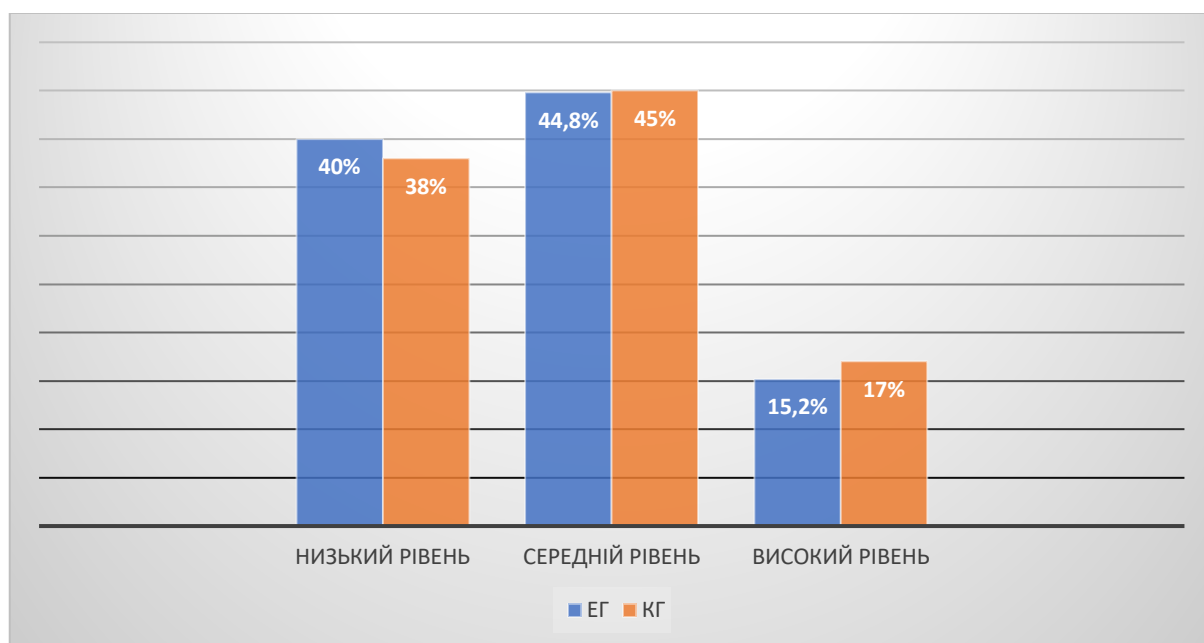

Рис.2.1 Рівні сформованості ціннісних орієнтацій

(етап констатувального експерименту)

У експериментальній групі високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій мають 15,2% дітей, середній рівень - 44,8% дітей, а низький рівень - 40,0% дітей.

У контрольній групі високий рівень сформованості ціннісних орієнтацій спостерігається у 17,0% дітей, середній рівень - 45,0% дітей, а низький рівень - 38,0% дітей.

Ці результати підкреслюють важливість впровадження спеціально розроблених психолого-педагогічних умов в діяльність закладів дошкільної освіти. Метою таких умов є підвищення рівня сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку та забезпечення їх гармонійного розвитку.

2.3. Програма формування цінностей та перевірка її ефективності

Формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку вимагає комплексного та цілеспрямованого підходу. Основою цього процесу є створення емоційно позитивного середовища, яке сприяє відкритості та сприйняттю дітьми моральних і етичних норм. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, адаптуючи навчальний процес до їхніх потреб та інтересів.

Методи навчання повинні бути віково адекватними, з використанням ігор, розповідей та дискусій, які відповідають розвитковим можливостям дітей. Формування самостійності та відповідальності через залучення до прийняття рішень та планування власних дій також є ключовими аспектами.

Розвиток критичного мислення та здатності аналізувати різні життєві ситуації допомагає дітям усвідомлювати цінності. Приклад дорослих, як

педагогів, так і батьків, має велике значення, адже діти часто переймають поведінкові моделі, спостерігаючи за ними.

Інтеграція цінностей у повсякденні активності та навчальний процес допомагає дітям краще їх засвоювати. Співпраця з батьками, їх активна участь у освітньому процесі забезпечує послідовність у формуванні цінностей як вдома, так і в освітньому закладі.

Вивчення та формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку є ключовим для розвитку їх особистісної структури цінностей. Це сприяє ефективній соціалізації особистості, оскільки цінності відіграють важливу роль у формуванні світогляду та поведінки людини.

При визначенні педагогічних умов, необхідних для цього процесу, особлива увага приділяється взаємозв'язку дитини з соціальним та природним середовищем. Такий підхід дозволяє створити умови, у яких дитина може розвивати свої цінності, водночас адаптуючись до навколишнього світу. Це означає, що кожна дитина розглядається у контексті її взаємодії з оточуючим середовищем, що сприяє розвитку її цінностей в гармонії з суспільством та природою. Нами було запропоновано наступні педагогічні умови:

1) Впровадження комплексного підходу до розвитку впевненості в собі у дітей старшого дошкільного віку означає створення умов для всебічного розвитку дитини, який допомагає їй відчувати себе впевнено у своїх здібностях та діях. Це включає кілька ключових аспектів:

1. Підтримка та позитивне підкріплення: Похвала та визнання досягнень дитини допомагають їй розвивати позитивне ставлення до власних зусиль та вмінь. Важливо, щоб дорослі заохочували спроби дитини, навіть якщо вони не завжди успішні, а також допомагали їй розуміти, що помилки є частиною навчального процесу.

2. Сприяння самостійності: Надання дітям можливостей для самостійного вибору та прийняття рішень зміцнює їхню впевненість у собі.

Це може бути забезпечено через ігрові діяльності, де діти самі визначають правила або обирають ролі, а також через повсякденні ситуації, де діти можуть вибирати одяг, іграшки чи види діяльності.

3. Розвиток соціальних навичок: Важливою частиною впевненості в собі є здатність дитини взаємодіяти з іншими. Це означає вміння висловлювати свої думки, слухати інших, уміння домовлятися і працювати в команді.

4. Розвиток емоційного інтелекту: Допомога дітям у розумінні та управлінні своїми емоціями, а також у розумінні емоцій інших, є важливою складовою виховання впевненості в собі.

5. Підтримка інтересів та талантів: Виявлення та розвиток індивідуальних інтересів і здібностей дитини також є ключовим. Це може бути реалізовано через різноманітні заняття, від художніх та музичних класів до спортивних заходів.

2) Друга умова застосування спеціальних методів в організації навчальної діяльності для забезпечення психологічного комфорту дітей старшого дошкільного віку включає кілька ключових стратегій:

Ігровий підхід у навчанні: Ігри є природним способом навчання для дітей. Використання ігрових методів, як-от рольові ігри, настільні ігри та ігри на свіжому повітрі, допомагає дітям навчатися в розслабленій та приємній атмосфері. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку соціальних навичок.

Індивідуальний підхід: Врахування індивідуальних особливостей кожної дитини дозволяє підтримувати їхній інтерес та мотивацію. Це може включати адаптацію завдань відповідно до інтересів і рівня розвитку дитини.

Емоційна підтримка та позитивне підкріплення: Важливо створити атмосферу, в якій діти відчувають себе цінними та прийнятими. Похвала,

підтримка та позитивні відгуки допомагають дітям відчувати себе впевнено та мотивують до подальшого навчання.

Гнучкість у навчанні: Важливо бути гнучкими у підходах до навчання, адаптуватися до різних ситуацій та потреб дітей. Це може включати зміни в темпі, стилі викладання чи навіть в змісті навчальних занять.

Сприяння активному включенню дітей: Залучення дітей до процесу навчання через активну участь, дискусії та проекти допомагає їм відчувати власну значущість та вплив на процес навчання.

Забезпечення безпечного та підтримуючого навчального середовища: Створення безпечного, здорового та підтримуючого навчального середовища є ключовим для психологічного комфорту дітей.

Ефективне формування психологічного комфорту у дітей старшого дошкільного віку можна досягти через застосування інтегрованих підходів, що охоплюють арт-терапію, музикотерапію, кольоротерапію, казкотерапію, та психогімнастику. Кожен із цих методів сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, забезпечуючи емоційну рівновагу та психічне благополуччя.

Арт-терапія використовує художню творчість як засіб для психічного розвитку та вирішення соціальних конфліктів, допомагаючи дітям виразити свої думки та емоції через мистецтво. Музикотерапія включає застосування музики для лікування або корекції, сприяючи покращенню функціональності організму та психоемоційного стану дитини.

Кольоротерапія заснована на виборі кольорів для створення позитивного впливу на психофізичний стан дитини, в тому числі через дизайн інтер'єру. Казкотерапія використовує казки для психічної корекції, допомагаючи дітям розвивати впевненість у собі та соціальні навички. Психогімнастика спрямована на навчання дітей розпізнавати та управляти своїми емоціями, допомагаючи їм справлятися з труднощами.

Загалом, ці методи формують у дітей здорові цінності, стійкі психологічні установки та сприяють їх гармонійному розвитку, готуючи їх до майбутнього успіху та продуктивної взаємодії з оточуючими.

Третя умова розвиток моделей поведінки, орієнтованих на гармонійний розвиток дітей старшого дошкільного віку, передбачає створення системи виховання, що сприяє формуванню здорових цінностей і позитивних психологічних настанов. Основні аспекти таких моделей поведінки включають:

Формування позитивних особистісних якостей: Виховання таких якостей, як емпатія, доброта, відповідальність, повага до інших. Це допомагає дітям розуміти та цінувати власні емоції та емоції оточуючих.

Розвиток навичок спілкування і взаємодії: Навчання дітей адекватного спілкування і вирішення конфліктів. Це допомагає дітям ефективно взаємодіяти у соціальному середовищі, розвиває їхні комунікативні здібності.

Заохочення самостійності та ініціативності: Створення умов, де діти можуть самостійно приймати рішення та брати ініціативу. Це сприяє розвитку незалежності, креативності та відповідальності.

Розвиток критичного мислення та вирішення проблем: Стимулювання дітей до аналізу ситуацій, пошуку альтернативних рішень, розвитку гнучкості в мисленні.

Підтримка фізичного та емоційного здоров'я: Пропагування активного способу життя, здорового харчування, а також виховання усвідомленого ставлення до власного здоров'я.

Розвиток культурної та моральної свідомості: Знайомство з культурними традиціями, виховання поваги до різноманітності, формування базових моральних принципів.

Сприяння емоційному розвитку: Навчання дітей розпізнавати та виражати свої емоції, розвивати емоційний інтелект, що важливо для формування стійких психологічних установок.

Таким чином, цілісний підхід до розвитку моделей поведінки має на меті створення міцного фундаменту для подальшого успішного соціального та емоційного розвитку дитини, підготовки її до активного та продуктивного взаємодії з оточуючим світом.

Реалізація педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку відбувалася в кілька етапів, забезпечуючи гармонійний розвиток особистості кожної дитини. На початковому мотиваційному етапі акцентувалася увага на заходах, що сприяли формуванню основних ціннісних орієнтацій. Використання комплексного підходу до виховання впевненості у дітей у власних силах і можливостях відіграло ключову роль у цьому процесі. В рамках цього етапу були застосовані різноманітні форми роботи, включаючи спостереження за навколишнім світом, ігрову діяльність, малювання, використання мультимедійних засобів, а також індивідуальні проекти, що дозволили дітям досліджувати і відкривати для себе нове.

На когнітивному етапі основна увага була приділена стимулюванню інтересу дітей до таких цінностей, як гроші, здоров'я та техніка. Особлива увага була зосереджена на економічних знаннях, а також на розумінні важливості праці та її результатів. Інтегровані заняття, дидактичні ігри та інші форми роботи сприяли підвищенню зацікавленості дітей у вказаних темах і стимулюванню їх пізнавальної активності.

На завершальному діяльнісно-рефлексивному етапі діти активно залучалися до різних видів діяльності, що сприяли розвитку цінностей, пов'язаних з природою і мистецтвом. Важливим було формування в дітей екологічної свідомості, навичок бережливості та економності. Різноманітні ігри та заняття зосереджувалися на розвитку соціальних навичок,

комунікативних вмінь і вихованні поважного ставлення до інтересів однолітків.

Кожен етап дослідження включав в себе комплекс заходів, спрямованих на розвиток різних аспектів ціннісних орієнтацій, що в сукупності забезпечувало всебічний розвиток дитини, підготовку її до подальшого життя і соціалізації в суспільстві.

Під час завершального етапу експерименту ми провели аналіз ефективності впроваджених педагогічних умов, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку. Для цього ми порівняли результати, отримані на початковому етапі експерименту, з даними, зібраними на його заключному етапі, а також із результатами контрольних груп, де аналогічна робота не проводилася. Наш аналіз показав зміни в системі ціннісних орієнтацій дітей обох груп.

Спочатку експерименту 22,7% дітей у експериментальній групі та 25,4% дітей у контрольній групі відчували задоволення від придбання нових речей. 19,1% дітей експериментальної групи та 18,6% дітей контрольної групи відчували гордість, демонструючи свою значущість. Також 13,2% дітей у експериментальній групі та 14,8% у контрольній групі виявили схильність до азарту, ризику та боротьби.

Після завершення формувального етапу експерименту ми спостерігали зміну в системі цінностей учасників обох груп. Серед дітей контрольної групи домінували почуття піднесення від досягнення позитивних результатів (20,2%), гордість від демонстрації власної значущості (16,1%), та задоволення від кулінарних уподобань та фізичного самопочуття (13,7%).

Учасники експериментальної групи частіше відчували радість від безкорисливої допомоги близьким (22,6%), позитивні емоції від досягнення результатів у діяльності (17,4%), та задоволення від спілкування з близькими (14,0%).

Оцінюючи когнітивний компонент ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку, ми виявили, що 77,4% художніх робіт учасників експериментальної групи мають нейтральний або позитивний зміст, що на 34,6% більше порівняно з початковим етапом експерименту, та на 39,6% менше негативного змісту в малюнках.

Серед учасників контрольної групи 48,5% робіт мають нейтральний або позитивний зміст, що на 7,5% менше, ніж на початку експерименту, та зменшення робіт з негативним змістом склало 1,5%.

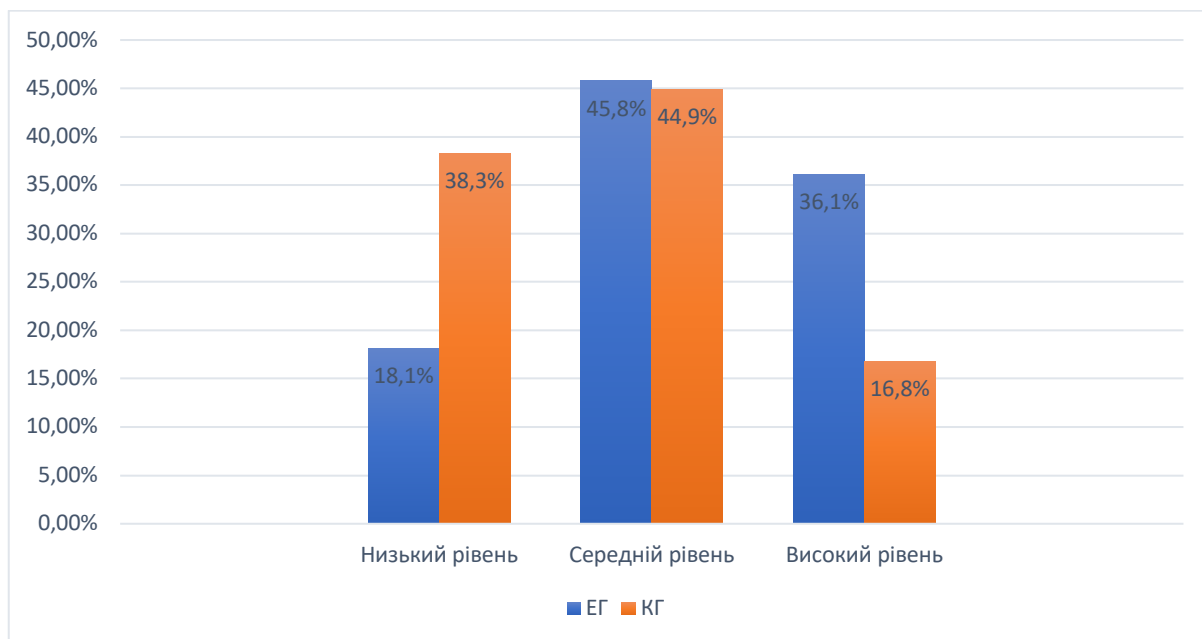
В результаті експерименту відбулись зміни у системі цінностей дітей старшого дошкільного віку. В експериментальній групі самоствердження залишилося пріоритетною цінністю (24,2%), на другому місці дружба (17,2%), на третьому – свобода (13,8%). У контрольній групі на перше місце вийшло самовдосконалення (23,6%), на друге – щастя (18,8%), на третє – добробут (16,4%).

В інструментальній системі цінностей експериментальної групи домінували відповідальність (22,7%), самостійність (19,6%) і дисциплінованість (7,2%). У контрольній групі перевагу отримали акуратність (18,4%), вихованість (16,0%) і грамотність (13,6%).

Аналіз процесу формування ціннісних орієнтацій за емоційно-ціннісним критерієм показав покращення системи цінностей у обох групах. В експериментальній групі зміни становили 69,7%, у контрольній – 6,3%. Це свідчить про значні позитивні зміни в емоційно-ціннісній сфері учасників експериментальної групи, тоді як у дітей контрольної групи формування системи цінностей відбувалося повільніше.

Ці результати демонструють, що впроваджені педагогічні заходи сприяли зміні ціннісних орієнтацій у дітей, що вказує на необхідність продовження та удосконалення роботи в цьому напрямку.

Після завершення формувального експерименту, ми спостерігали наступні результати в рівнях сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку:

**Рис.2.2 Рівні сформованості ціннісних орієнтацій
(після впроваджених умов)**

В експериментальній групі: високий рівень сформованості було зафіксовано у 36,1% дітей, середній рівень - у 45,8% дітей, і низький рівень - у 18,1% дітей. У контрольній групі: високий рівень сформованості спостерігався у 16,8% дітей, середній - у 44,9%, а низький - у 38,3% дітей.

Ці результати вказують на значне поліпшення у сформованості ціннісних орієнтацій у дітей експериментальної групи в порівнянні з контрольною групою, особливо за високим рівнем сформованості.

Проведене дослідження з формування ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку виявило наступне:

Застосування спеціально розроблених педагогічних умов, таких як комплексний підхід до виховання впевненості у собі, використання спеціальних методів навчання для психологічного комфорту, та розвиток моделей поведінки для гармонійного розвитку, позитивно вплинуло на формування ціннісних орієнтацій.

У дітей експериментальної групи спостерігалася значуща зміна у системі цінностей. Було зареєстровано підвищення впевненості в собі, зростання соціальної взаємодії та позитивних емоцій.

Результати показали, що в експериментальній групі відбулося значне зростання високого рівня розвитку ціннісних орієнтацій, а також зниження низького рівня. У контрольній групі кількісні показники залишилися без змін.

Діти експериментальної групи продемонстрували збільшення позитивних емоцій та зменшення негативних, що свідчить про розвиток більш гармонійної системи цінностей.

Ці висновки підкреслюють важливість системного та комплексного підходу до формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку та вказують на успішність застосованих методів і педагогічних умов.

Результати дослідження підтверджують, що комплексний та цілеспрямований підхід до формування ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку є ефективним та важливим. Застосування спеціально розроблених педагогічних умов, включаючи комплексний підхід до виховання впевненості у собі, використання методів навчання для психологічного комфорту, та розвиток моделей поведінки для гармонійного розвитку, значно покращило ціннісні орієнтації у дітей експериментальної групи.

ВИСНОВКИ

Отже провівши дане дослідження можна зробити наступні висновки.

У науковій літературі цінності визначаються як фундаментальні принципи або стандарти, які визначають важливість або значимість чогось для індивіда, групи чи суспільства в цілому. Цінності служать як орієнтири для поведінки та виборів людини, формують її світогляд та впливають на прийняття рішень. Вони можуть бути як особистісні, так і колективні, відображаючи культурні, етичні та соціальні аспекти життя.

Цінності мають глибокий вплив на формування особистості, вони відіграють ключову роль у соціалізації індивіда та його взаємодії з оточуючим світом. Вони виступають як внутрішні мотиваційні сили, що формують цілі, переконання, ідеали та амбіції людини. Через цінності відбувається осмислення досвіду, вибір життєвих пріоритетів та встановлення моральних та етичних норм.

В науковій літературі підкреслюється, що цінності не є статичними; вони можуть змінюватися та розвиватися з часом під впливом особистого досвіду, культури, освіти та взаємодії з іншими людьми. Важливість цінностей полягає в тому, що вони сприяють формуванню здорових соціальних зв'язків, виробленню відповідальної поведінки та підтримці соціальної гармонії та стабільності.

Класифікація цінностей в науковій літературі включає широкий спектр категорій, які охоплюють різні аспекти людського життя та відносин. Цінності можуть бути особистісні, культурні, моральні, соціальні, професійні, духовні та інші, залежно від контексту та сфери життя, до якої вони належать.

Особистісні цінності включають індивідуальні переконання та принципи, які людина вважає важливими. Культурні цінності відображають спадщину, традиції та звичаї певної культури або спільноти. Моральні цінності стосуються поняття добра і зла, правильності та неправильності

поведінки. Соціальні цінності визначають, як люди повинні взаємодіяти один з одним у суспільстві. Професійні цінності стосуються стандартів і принципів, які керують професійною діяльністю людини. Духовні цінності включають релігійні переконання, пошук сенсу життя та інші аспекти духовного розвитку.

Цінності у дітей дошкільного віку формуються під впливом виховання, оточуючого середовища та їхніх особистих переживань і досвіду. У цьому віці діти починають усвідомлювати такі основні цінності, як дружба, чесність, взаємоповага, доброта, співпереживання. Важливу роль у формуванні цінностей дошкільників відіграють батьки, вихователі та інші значущі дорослі, які є прикладами для наслідування та джерелами моральних та соціальних норм.

Роль закладів дошкільної освіти (ЗДО) у формуванні цінностей у дітей дошкільного віку є важливою і багатогранною. ЗДО стає одним із ключових середовищ, де діти отримують свої перші соціальні знання і навички, формують базові цінності та вчаться розуміти й оцінювати навколишній світ.

У ЗДО діти взаємодіють з однолітками та дорослими, що допомагає їм розвивати соціальні цінності, такі як дружба, співпраця, повага, емпатія. Через групові заняття та ігри вони вчаться ділитися, допомагати один одному та працювати в команді.

Вихователі у ЗДО відіграють роль наставників і моделей для наслідування. Вони впроваджують моральні та етичні цінності через різноманітні освітні та виховні заходи. При цьому вони враховують індивідуальні потреби та особливості кожної дитини, сприяючи розвитку її особистісних цінностей.

Окрім того, у ЗДО діти знайомляться з культурними та національними цінностями через музику, мистецтво, літературу, святкові заходи, що сприяє формуванню їхньої культурної свідомості та ідентичності.

Таким чином, заклади дошкільної освіти відіграють ключову роль у формуванні ціннісних орієнтирів дітей, закладаючи фундамент для їх подальшого особистісного та соціального розвитку.

Основними цінностями дітей дошкільного віку є дружба, взаємодопомога, повага до дорослих та однолітків, любов до природи та бажання навчатися. Виявлено, що ціннісні орієнтації дошкільнят формуються під впливом родини, освітнього середовища та взаємодії з однолітками.

Програма формування цінностей була розроблена для підтримки та розвитку позитивних ціннісних орієнтацій. Вона включала різні заходи, спрямовані на залучення дітей до активних діяльностей, розвитку емпатії, відповідальності та самостійності. Оцінка ефективності програми показала позитивні зміни в ціннісних орієнтаціях дітей, що відображається в зростанні позитивних взаємовідносин, кращому розумінні соціальних норм та покращенні самооцінки.

Після завершення формувального експерименту, ми спостерігали наступні результати в рівнях сформованості ціннісних орієнтацій у дітей старшого дошкільного віку:

В експериментальній групі: високий рівень сформованості було зафіксовано у 36,1% дітей, середній рівень - у 45,8% дітей, і низький рівень - у 18,1% дітей. У контрольній групі: високий рівень сформованості спостерігався у 16,8% дітей, середній - у 44,9%, а низький - у 38,3% дітей, що свідчить про ефективність впровадженої нами програми.

Психолого-педагогічні умови повинні бути спрямована на розвиток ключових моральних, соціальних та культурних цінностей, а її ефективність перевіряється за допомогою комплексних оціночних методів. Загалом, це дослідження вносить важливий внесок у розуміння процесів формування цінностей у ранньому віці та розробки ефективних виховних стратегій для дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анненков В. Психолого-педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово-економічного коледжу. Київ, 2006. 24 с.
2. Безсонова О. К. На захисті майбутнього – з дитинства, або Педагогіка емпатуерменту в дошкільному закладі. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2015. № 3. С. 11-17.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід теоретико-технологічні засади: навч.- метод. видання. Київ. : Либідь, 2003. 280 с.
4. Богуш А. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція. Вихователь-методист дошкільного закладу. Спец випуск 2012. С. 3-30.
5. Бондаренко Н. Б. Формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної культурно-історичної спадщини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.17 / Наталя Борисівна Бондаренко : Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – 186 с.
6. Бутківська Т. В. Ціннісний вимір соціалізації учнів / Т. В. Бутківська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1 (14). – С. 130-137.
7. Василенко В. О. Цінність і оцінка. Київ. : Наук. думка, 2004. 160 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
9. Виховання гуманних почуттів у дітей / С. Ладивір, О. Долинна, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Тищенко О. Вовчик-Блакитна, Ю.О. Приходько ; [за наук. ред. Т. Піроженко, С. Ладивір, Ю. Манилюк]. – Тернопіль : Мандрівець, – 2010. – 168 с. – (Серія „Дитина замовляє розвиток”).

10. Виховання духовності особистості: навчально-методичний посібник / [М.Й. Боришевський, Л.І. Пилипенко, О.І. Пенькова та ін.] ; за аг. Ред.. М.Й. Боришевського. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 104 с.

11. Гавриш Н. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. Закладів. Донецьк: «ЛПРА», 2014. 120 с.

12. Головаха Є. Суперечливість ціннісних орієнтацій і професійне самовизначення особистості. Філософська думка. 2006. №2. С. 16–25.

13. Горбачова О.Ю. Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій дошкільника. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2011. Випуск 12. С. 250-259.

14. Гурковська Т., Особливості ціннісної сфери педагогів – «дошкільників». Практичний психолог: дитячий садок. №5. 2014.

15. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.

16. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посіб. / Т.О.Піроженко, С. О. Ладивір, І. М. Біла та ін.; за ред. Т. О. Піроженко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 272 с.

17. Зубрицька-Макота І. В. Психологічні умови формування уявлень про моральні норми у дошкільників: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук 19.00.07 / Ірина Володимирівна ЗубрицькаМакота : Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2011 – 230 с.

18. Карабаєва І. Дитяче свято як засіб формування ціннісних орієнтацій дошкільників / І. Карабаєва // Спеціалізований журнал „Практичний психолог: дитячий садок”. – 2014. – № 2. – С. 27–33.

19. Карасьова К. В. Характеристика прояву ціннісних орієнтирів старших дошкільників у рольовій взаємодії з однолітками / К. В. Карасьова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С.

Костюка НАПН України / [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2013. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 120–134.

20. Коломоець Т. Модель соціалізації дошкільників з особливими потребами у системі спеціальної освіти. Наука і освіта. 2017. № 2. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського. С. 42- 47.

21. Компас у світі ціннісних орієнтацій дошкільника: навчальний посібник / Т.О. Піроженко, С.О.Ладивір, Л.І. Соловйова та ін. – К. : Видавничий дім «Слово», 2016. – 56 с.

22. Кулачківська С.Є. «Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника», Психічний розвиток дитини дошкільника. Навчальний посібник для педагогів. К.: Світоч, 2004. - 75 с.

23. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2 ч. Ч. 1: «Концепції, проектування, технології створення». Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 320 с.

24. Ладивір С. Поле ціннісних орієнтацій старших дошкільників / С. Ладивір // Спеціалізований журнал «Вихователь–методист дошкільного закладу». – 2015. – № 8. – С. 11–15.

25. Лаппо В. В. Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етнорегіону) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.08 / Віолетта Валеріївна Лаппо; АПН України. Ін-т пробл. виховання.- К., 2008. – 287 с.

26. Ляпунова В. А. Психолого-педагогічні умови формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку / Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2016. Вип. 52.

27. Маршицька В. В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку : дис. на здобуття наук. ступеня

канд. пед. наук : 13.00.08 / Вікторія В'ячеславівна Маршицька ; АПН України. Ін-т пробл. виховання – К., 2003. – 186 с.

28. Методичні рекомендації: Дошкільник. Особливості психічного розвитку в умовах екологічної кризи (поради вихователю дитячого садка. К., - 152с.

29. Миськова Н. М. Проблема впровадження ідей сталого розвитку в професійному дискурсі дошкільної освіти. Наукова скарбниця освіти Донеччини. 2017. № 1. С. 66-68.

30. Набока О. Формування ціннісних орієнтацій у старшокласників спеціалізованих класів економічного профілю: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2002. 20 с.

31. Навчаємо демократії, Базові матеріали з питань освіти для демократичного громадянства та прав людини для вчителів. Видання Ради Європи. Вид-во «Основа», 2012.

32. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку. К. Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

33. Основи соціальної психології: навчальний посіб. За ред. М.М.Слюсаревського. К.: Міленіум, 2008. 495 с.

34. Пелех Ю.В. Теоретико-методичні засади ціннісно-сміслової готовності майбутнього педагога до професійної діяльності: автореф. дис. д.п.н.: 13.00.04. / Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2010. 30 с.

35. Піроженко Т. О., Хартман О. Ю. Виховуємо дитину – зростаємо як батьки : навчально-методичний посібник / Т.О.Піроженко, О.Ю.Хартман. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 168 с.

36. Піроженко Т. О. Відображення проблеми ціннісних орієнтацій дитини дошкільного віку у сучасній теорії та практиці виховання / Т. О. Піроженко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. :

Срібна хвиля, 2013. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 213–236.

37. Піроженко Т. О. Методичні засади вивчення ціннісних орієнтацій дитини старшого дошкільного віку / Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова, Л. І. Соловйова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; [за ред. С. Д. Максименка]. – К. : ГНОЗІС, 2011. – Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. – Ч. 7. – С. 142- 150.

38. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника — перспективи розвитку: навчально-методичний посібник / Т. О. Піроженко. — Тернопіль : Мандрівець, 2010. — 136 с.

39. Піроженко Т.О. Прийняття дитиною цінностей: посібник. Київ, Видавничий Дім «Слово», 2018. 240 с

40. Піроженко Т. О. Становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку в сучасному соціокультурному середовищі / Т. О. Піроженко // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2012. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 8. – С. 212–223.

41. Піроженко Т. О. Ціннісні орієнтації дитини дошкільного віку: тенденції розвитку / Т. Піроженко, К. Карасьова, Л. Соловйова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; [за ред. С. Д. Максименка]. – К. : ДП „Інформаційно-аналітичне агентство”, 2013. – Т. XIII. Проблеми загальної та педагогічної психології. Ч. 8. – С. 150.

42. Поніманська Т. Моральність має бути свідомою. Дошкільне виховання : 2013. № 8. С. 3-5 . 30.

43. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Підручник. Київ: Академвидав, 2013. 464 с.

44. Прийняття дитиною цінностей : посібник /Піроженко Т.О.,Карабаєва І.І., Ладивір С.О. та ін.; за ред. Т.О. Піроженко. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2018. – 240 с.

45. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське довкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.

46. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція). У 2 ч. Ч.ІІ. Від трьох до шести (семи) років. Київ: ТОВ «МЦФЕРУкраїна», 2014. 452 с.

47. Пустовіт Н. А. Освіта для сталого розвитку – важливий напрям підвищення екологічної компетентності вчителя. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. № 28. С. 19-22.

48. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посібник / Т.О.Піроженко, Л.І.Соловйова, І.І. Карабаєва, [та ін.]; за ред.. Т.О.Піроженко. – Київ : Видавничий Дім «Слово»,2017. – 64с.

49. Світ дитинства: комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 200 с.

50. Сіренко А. Особливості дослідження рівнів сформованості у старших дошкільників упевненості в собі у груповій діяльності. Рідна школа. 2014. № 7. С. 58-63. 40.

51. Смагіна Т. М. Діяльність для стійкого розвитку в контексті компетентнісного підходу Вісник Житомирського державного університете. Серія «Педагогічні науки». Вип. 57. 2011. С. 93-96.

52. СоловйоваЛ.І. Дослідження регулятивних механізмів ціннісних орієнтацій старших дошкільників / Л. І Соловйова // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; [гол. ред. С. Д. Максименко]. – К. : Срібна хвиля, 2013. – Т. IV. Психологія розвитку дошкільника. – Вип. 9. – С. 247–259.

53. Соловйова Л.І. Характеристика довільної поведінки як чинника прийняття старшими дошкільниками соціально значущих цінностей.

Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Харків. С. 151–159.

54. Соловйова Л. Формуємо цілеспрямованість та наполегливість у дошкільників: оптимізація взаємодії з дорослим / Л. Соловйова // Спеціалізований журнал „Вихователь–методист дошкільного закладу”. – 2015. – № 9. – С. 14–20.

55. Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу : метод. рек. / [Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, К. В. Карасьова та ін.]; за ред. Т. О. Піроженко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 120 с.

56. Удич О. Ціннісні орієнтації : багатогранність наукових трактувань. Рідна школа. 2014. №11. С. 26-31. 42. Фролова Н. Трансформація ціннісних орієнтацій: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ : 2008. 20 с.

57. Фурман А. Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2009. 20 с.

58. Цибуля Н., Друзяк. О., Робота щодо формування соціально – ціннісної поведінки дошкільників. Практичний психолог: дитячий садок. №7. 2014.

59. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посібник / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова та ін. – К.: Видавничій Дім «Слово», 2016. – 248 с.

60. Чупрій Л. Моральні цінності як основа відродження української нації. Рідна школа. 2003. № 10. С. 23-26. 45.

61. Чіп Р.С. Ціннісні орієнтації як механізми регуляції поведінки особистості. Проблеми сучасної психології. 2012. Випуск 18.

62. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. Соціальна психологія. 2010. № 1 (39). С.94-106. 47.

63. Шапошникова І. В. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : міжвузів. зб. наук. Запоріжжя: Астропринт. 2013. Вип. 57. С. 181-187.

64. Шевчук М. Психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій особистості : автореф. дис. канд. пси-хол. наук: 19.00.01. Київ, 2000. – 20 с.

65. Ярмач Т. Формування духовних цінностей сучасної молоді / Т. Ярмач // Сучасні аспекти виховання студентської молоді : матеріали наук. – практ. конф., (Харків, 19-20 березн. 2009 р.) / Міністерство освіти і науки України, Харківська національна академія міського господарства. – Харків, ХГАМГ, 2009. – С. 169-170.

ДОДАТКИ*Додаток А***Діагностичний матеріал до методики
«Експрес діагностика сфери ціннісних орієнтацій дошкільника»**